

Jelenits István
Katolikus dogmatika
Jegyzet a katolikus gimnáziumok használatára

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Jelenits István
Katolikus dogmatika
Jegyzet a katolikus gimnáziumok használatára

A Magyar Piarista Rendtartomány főnökének 12/1984. számú engedélyével

Dr. Lékai László
bíboros prímás, esztergomi érsek
pk. 590-1/1983. számú egyházi jóváhagyásával

A Művelődési Minisztérium 28.667/1983. számú engedélyével

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv nyolcadik kiadásának (megjelent 1996-ban az ISBN 963 00 1597 8 azonosítóval) elektronikus változata. Az elektronikus kiadás a szerző engedélyével készült. Minden szerzői jog a Piarista Rendé.

A könyv apró betűs részeit az elektronikus változat beljebb kezdődő bekezdéssel jelöli.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés.....	5
1. A teológia – hittan.....	5
2. A dogmatika.....	7
Első rész. Isten önmagáról.....	9
3. Isten ismerete a pogányok között.....	9
4. Isten „neve”.....	11
5. Isten egészen más, mint a világ körülöttünk.....	12
6. Az élő Isten.....	13
7. Isten Szentháromság.....	14
A) A Szentírás tanúsága.....	14
B) Az Egyház tanítása és teológiai értelmező munkája.....	14
8. Kérdések és megoldások.....	16
Második rész. A Teremtő Atya.....	17
9. A világ teremtése.....	17
10. Az angyalok Isten teremtő tervében.....	19
11. Az ember Isten teremtő tervében.....	20
12. Az anyag Isten teremtő tervében.....	21
13. Kérdések és megoldások.....	22
Harmadik rész. A megváltó Fiú.....	24
14. Az ember bűne és büntetése.....	24
A) A Szentírásban.....	24
B) Az Egyház hagyományos tanításában és teológiai eszmélkedésében.....	24
15. A megváltás reménye az ószövetségben.....	26
16. Az ószövetség várakozásának beteljesedése Jézus Krisztusban.....	27
17. Jézus, az istenember.....	29
18. Mária, Isten anyja.....	31
Negyedik rész. A megszentelő Lélek.....	32
Isten Szentlelke az Egyházban.....	33
19. Az Egyház alapítása és küldetése.....	33
20. Az Egyház közösségi szervezete.....	34
21. Az Egyház tulajdonságai.....	35
Isten lelke a megváltott emberben.....	36
22. A megszentelő kegyelem (gratia sanctificans).....	36
23. A segítő kegyelem (gratia actualis).....	37
24. A kegyelem és az emberi szabadság.....	38
Isten lelke a szentségekben.....	39
25. Az élet kenyere.....	39
26. A többi szentség.....	41
1. A keresztség.....	41
2. Bérmálás.....	42
3. A bűnbocsánat szentsége.....	42
4. A betegek kenete.....	44
5. A házasság.....	45
6. Az egyházi rend.....	46

Isten lelke a „végső dolgokban”	48
27. A halál és az örök élet.....	48

Bevezetés

1. A teológia – hittan

1. A hittan közismert, tudományos neve: teológia. Ez az elnevezés több más tudomány nevére emlékeztet (geológia, pszichológia stb.). Görög eredetű összetett szó: a második eleme a *logosz* (szó, beszéd, tudomány) származéka, az első fele pedig a *teosz* (Isten) szó. A teológia tehát Istenről szóló tudomány.

A tudományok között vannak fontosabbak és kevésbé fontosak. Hogy melyik mennyire fontos, az azon múlik, miről van benne szó, minek az ismeretébe vezet be. A teológia az emberi élet *legfontosabb kérdéseit* veti föl és oldja meg: van-e Isten, és ki az az Isten. Ezekkel a kérdésekkel minden gondolkodó embernek komolyan szembe kell néznie. Legfeljebb ideig-óráig menekülhet valaki előlük, hiszen ettől függ az emberi élet helyes megoldása is.

2. A tudományok nemcsak abban különböznek egymástól, hogy a valóságnak más-más területét tárják föl, hanem módszereikben is. A természettudós megfigyelések, kísérletek útján jut az igazság közelébe. A matematikus főként okoskodik. Istenről ezekkel a módszerekkel keveset tudhatunk meg. Már a másik embert is csak akkor ismerjük meg igazán, ha megnyilatkozik előttünk. Hiába figyeljük meg, hiába latolgatjuk, mit miért tesz: igazán közel akkor jutunk hozzá, ha *szóra* méltat. Istenről nem sokat tudhatnánk meg, ha csak a saját erőfeszítéseinkre (tapasztalásunkra, okoskodásunkra) volnánk utalva. Ő maga szólt hozzánk. A szavát hittel fogadjuk, és így a hit által ismerjük meg őt. A teológia Isten szavára épülő tudomány, ezért szokás magyarul *hittannak* mondani.

Azok a tudományok, amelyek a tapasztalás meg az okoskodás segítségével közelítik meg a valóság egy-egy területét, minden embert *kényszerítő módon* meggyőznek eredményeik megbízhatóságáról. Isten szavával szemben *szabad* marad az ember. Ezért vannak körülöttünk is hívők és nem-hívők.

Sokan azt állítják, hogy a hit nem olyan megbízható ismeretforrás, mint a tapasztalás vagy az okoskodás. Ha a nyelv finom különbségeire figyelünk, valóban észre vesszük, hogy a hit olykor vélekedést, bizonytalan sejtést jelent („Azt hiszem, hogy ... – például – otthon maradt a füzetem”). Máskor azonban ugyanezt a szót bizonyosság kifejezésére használjuk. A hitvallásunk például nem így kezdődik: „Azt hiszem, hogy van egy Isten”, hanem így: „Hiszek az egy Istenben...” Az „azt hiszem, hogy”-hit az emberi megismerésnek átmeneti, meghaladni való állomása. A *bizonyosságot adó hit* azonban egyenértékű a tudással: tudományt és életet lehet építeni rá, mert Isten szava áll mögötte.

3. A tapasztalás meg az okoskodás az egyén teljesítménye; ha mások nyomában halad, akkor is. A hit *közös kincs*. Úgy örököltük, mint az anyanyelvünket, és lassanként válik igazán személyes birtokunkká. A hittant nem úgy tanuljuk, mint egy ismeretlen világba vezető, új tudományt, hanem úgy, mint anyanyelvünk nyelvtanát.

Van még egy fontos és érdekes különbség a teológia (hittan) meg a többi, emberi tudomány között. A többi tudományra érvényes a sokat hangoztatott szólásmondás: a

tudás hatalom. A hittan *térdelő tudomány*: Istenről egyet előre tudhatunk, épp azt, hogy nagyobb nálunk, és minél közelebb kerülünk hozzá, minél jobban megismerjük, annál kisebbnek érezzük magunkat előtte. A teológia a „titkok tudománya”. Nem mintha Isten titkolóznék, elbújna előlünk. Épp ellenkezőleg: egészen bizalmas kapcsolatra szólít. De ha igazán ismerni akarjuk, egy olyan világba kell belépnünk, amelynek a „méretei” szokatlanul nagyok, meghaladják emberi elképzeléseinket. A hithez azért tartozik hozzá az *alázat* és az imádságos lelkület.

2. A dogmatika

1. Isten nem egyenként tanít minden embert, hanem küldöttei által közösségekhez fordult. Az egész emberiséget Krisztus által „szólította meg”. *Keresztény* (christianus) az, aki Krisztus tanítványa, aki Krisztus szavaiból és tetteiből ismeri Istent.

Jézus Krisztus egy rövid élet alig három éves ideje alatt közölte az emberekkel Isten üzenetét. Ez azért volt lehetséges, mert egy nép körében Isten sok százados oktató-nevelő tevékenységgel *előkészítette* Jézus megszólalását: tisztázta a vallási élet alapigazságait. A „kinyilatkoztatásnak” ilyenformán két szakasza van: az első előkészítő jellegű, amelyben egy választott néphez, Izraelhez fordult az Isten: ez az ószövetség. A második már Isten teljes és végleges üzenetét tartalmazza, és ezt Jézus Krisztus terjesztette az egész emberiség elé: ez az újszövetség. Jézus tanítását ma is csak úgy érthetjük meg mélyebben, ha az ószövetség ismeretében közeledünk hozzá, értelmezzük szavait és tetteit.

2. Mi emberek szavakkal és tettekkel „nyilatkozunk meg” egymás előtt. Isten is így közeledett hozzánk, küldötteinek szavával és rendkívüli tetteivel. Az elröppenő szavakat és a jelentős események emlékét az írás őrzi meg. Isten gondoskodott arról, hogy küldötteinek szavát és a kinyilatkoztatás történetét, eseményeit *könyvekbe* foglalják. Így keletkezett a Biblia („a könyvek Könyve”): a Szentírás.

A Biblia könyvei¹ a nem-hívő ember szemében is tiszteletet érdemlő történeti források, nagyszerű eszmék értékes rögzítői. Mi keresztények még többre tartjuk őket. Nemcsak megrendítő emberi tanúságtételt látunk bennük (mint az irodalom vagy a bölcselkedő tudomány műveiben), hanem azt valljuk, hogy szerzőiket Isten vezette, és meg is óvta minden vallási tévedéstől. A biblia könyvei „*sugalmazott*” könyvek, joggal mondhatjuk azt, hogy igazi „*szerzőjük*” maga az Isten. Jézus Krisztus és apostolai is így nyilatkoztak róluk.²

3. A leírt szó sokféle kockázatnak van kitéve. Könnyen holt betűvé válik. Megváltozik körülötte az élet, a szavak jelentése, az emberek gondolkodása, félreértik, és ha mégoly igaz is, tévedéseket olvasnak ki belőle. Jézus nem akarta, hogy a Szentírás ilyen sorsra jusson. Ezért egy élő közösségre bízta: ez az *Egyház*. Az Egyházat különleges segítségével vezeti Isten, hogy megőrizze és helyesen értelmezze a Szentírást, és az élő Isten üzeneteként hirdesse a kinyilatkoztatott igazságokat. Ezt Jézus határozottan megígérte (Jn 14,16.26; 15,26).

Az emberi ismeretek fejlődése olykor szükségessé teszi, hogy az Egyház tudományos pontossággal megfogalmazzon egy-egy olyan igazságot, amit a Szentírás az egyszerű emberek tudományelőtti szavaival mond el. Így keletkeznek a dogmák. A *dogma* görög szó, tudományos pontossággal megfogalmazott tanítást jelent. A dogmatika a legfontosabb dogmákat foglalja rendszerbe, így ismerteti Isten üzenetének lényegét, a keresztény hit alapszerkezetét.

¹ A szentírási könyvek felsorolását lásd a [Függelékben](#).

² Jn 10,34–35; vö. 2 Tim 3,16.

A köznapi nyelvben manapság azokat az állításokat szokás dogmának nevezni, amelyeket nem lehet tapasztalati úton vagy okoskodással igazolni, hanem valamilyen *tekintély alapján* fogadunk el igaznak. Az emberek tekintélye nem feltétlenül megbízható. Ezért az emberi tudás világában a dogmatikai módszer nem mindig célravezető. Sokszor inkább akadály, mint eszköze az igazság megismerésének. *Isten tekintélye* azonban feltétlen hitelt érdemel. Éppen ezért a teológiában a dogmák nem állják útját az ember igazságkereső igyekezetének, hanem inkább a helyes irányba segítik.

Első rész. Isten önmagáról

3. Isten ismerete a pogányok között

1. *Pogánynak* azt nevezzük, aki sem az ószövetségben, sem az újszövetségben fölhangozó kinyilatkoztatást nem ismeri, vagy nem ismeri el Isten üzenetének. A pogány ember a maga módján *lehet vallásos*.

A bibliából az derül ki, hogy amikor Isten az emberekhez fordult (akár az ó-, akár az újszövetségben), a kinyilatkoztatást nem a saját létének bizonygatásával kezdte. Nem *ateistákhoz* fordult (a-teista: olyan ember, akinek az a meggyőződése, hogy Isten nem létezik), hanem vallásos emberekhez, akiknek volt már valami fogalmuk, elképzelésük Istenről. Mielőtt az ó- és az újszövetség tartalmát vizsgálnánk, föl kell vetnünk a kérdést, hogy mit tudhatott Istenről a pogány világ, és honnan meríthette vallásos ismereteit.

A Szentírás beszámol arról, hogy Isten és az emberiség között történelmünk kezdetén egészen közeli, bensőséges *kapcsolat* volt.³ Megszakadt ugyan az ember bűne miatt, de az emberiség nem feledte el egészen Istent, és Isten is jelét adta jóságának, gondoskodásának az emberek előtt (bőrruhák, jó idő, termés).

2. A Biblia elbeszélő könyveiben több nyoma van annak, hogy Isten egy választott nép meghívása előtt is *többször beavatkozott* már az emberiség történetébe. A vízözönről szóló beszámoló például mondai jellegű,⁴ de mindenképpen van történelmi és teológiai magva. Megtudjuk belőle azt, hogy Isten a bűnös emberiséget büntetéssel sújtotta, és megkötötte vele az irgalom „szövetségét” (megígérte, hogy „nem lesz többé vízözön”). Amikor Szent Pál Krisztus evangéliumának hirdetőjeként a pogány görögökhöz érkezett, az athénieket „nagyon vallásosoknak” találta. „Azt hirdetem nektek, akit ti ismeretlenül is tiszteltek” (ApCsel 17,22). Lisztrában meghökkenítő módon egyszerre tapasztalta meg Szent Pál a pogányok vallásosságának erejét és torzulásait (ApCsel 14,8 sköv.). Ezeknek a tapasztalatoknak tanulsága alapján fogalmazta meg a Rómaiakhoz írt levelében: „Ami benne (Istenben) láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, az a világ teremtése óta értelemmel felismerhető – művei alapján” (Róm 1,20).

A pogányok isten-ismerete tehát részben ősi vallási hagyományból, részben a világnak meg az emberi életnek bölcselkedő vizsgálatából eredt. Ez az ismerés Isten jóságát és hatalmát tartalmazta ugyan, de sokszor *elhalványult, és el is torzult*.

3. A 19. és 20. században a természettudományos gondolkodás kifejlődése és uralkodása idején sokan jutottak arra az álláspontra, hogy az emberi megismerés *nem terjedhet túl* a tapasztalati világon. Isten – szerintük – vagy nincs (ezt állítják az ateisták), vagy ha van, akkor sem tudjuk megismerni (agnoszticizmus). Az emberiség ősi isten-fogalma, sőt a hívő ember isten-fogalma is meghaladni való tévedés – e szerint a szemlélet szerint.

Az *első vatikáni egyetemes zsinat* (1870-ben) ezeknek a modern kérdéseknek színe előtt dogmatikus pontossággal újrafogalmazta a Szentírásnak, főként Szent Pálnak tanítását:

³ Ter 2,15–3,23.

⁴ Ter 7,17–9,17.

„Az egy igaz Isten
alkotásaiból
természetes emberi értelemmel
biztosan felismerhető.”

Az ateizmus ma világjelenség, és a hívő embernek mindenütt tudomásul kell vennie, hogy a környezetében sok ateista van. Hogy velük hogyan kell szót értenünk, arról majd a IV. osztályban tanulunk. A dogmatikában nem a másképpen gondolkodókkal folytatott párbeszéd szempontjából, hanem „*belülről*” vizsgáljuk és tanulmányozzuk a keresztény hitet, a kinyilatkoztatást. Mindenesetre fontos és érdekes, hogy, épp a hit és a kinyilatkoztatás tanítása szerint, eljuthat az ember Isten létének felismeréséig hit és kinyilatkoztatás nélkül is. Aki ezt kétségbe vonja, az nem többre tartja, hanem éppen kevesebbre becsüli az emberi értelem erejét.

4. Isten „neve”

1. A kinyilatkoztató Isten először *Ábrahámhoz* fordult (Kr. e. 1800 táján). Szövetségre hívta őt és utódait (Ter 17,1-7). Amikor Ábrahám ivadékaiból nép támadt, Isten Mózes által újította meg ezt a szövetséget. Mózes Isten neve után tudakozódott, ő pedig Jahvének nevezte magát (Kiv 3,13-14).

A név – a keleti ember gondolkodása szerint – viselőjének *legjellemzőbb tulajdonságát* ragadja meg (mint ma a csúfnevek). A Jahve-név azt jelenti: AKI VAN. Elsősorban azt mondja ki Istenről, hogy ő megbízható szövetségstárs, mindig számítani lehet rá, mert sohasem hagyja cserben szövetségését.

2. A későbbi teológiai elemzés a Jahve-névből Istennek több más *alapvető tulajdonságára* is következtetett. Ha Isten az, „Aki van”, akkor neki épp annyira elengedhetetlen, megmásíthatatlan ismertetőjele az, hogy van, mint például a háromszögnek az, hogy három szöge van. A világban csupa olyan dologgal találkozunk, ami valaha nem volt, és csupán másnak köszönheti azt, hogy létrejött. Isten „magától van”, hozzá képest a mulandó dolgok olyanok, „mintha nem is volnának” (vö. Iz 40,17).

Az is érdekes, hogy minden más elnevezés állítás, de ugyanakkor burkolt tagadás is. Amint például egy szerszámról kiderül, hogy kalapács, azonnal tudjuk róla azt is, hogy nem harapófogó vagy csavarhúzó stb. Az „Aki van”-név mintha arról tanúskodnék, hogy viselőjében a lét *minden tökéletessége* megvan, mint a fehér fényben a szivárvány összes színei.

Hogy Isten valóban ilyen, azt a Jahve néven túl az ó- és újszövetség egész története bizonyította, ősi jelmondat, majdnem csatakiáltás: Mi-ka-él?! („Ki olyan, mint az Isten?”)⁵ A gyakorlat számára ebből az következik, hogy Istent egészen különleges tisztelet illeti meg: ez az *imádás*. Ez a tisztelet föltétlen bizalommal párosul. Mindennél jobban kell szeretnünk is, mert megérdemli, hogy mindennél jobban szeressük. Assisi Szent Ferenc fohásza: „Én Istenem, én mindenem!”

⁵ Vö. Jel 12,7–8.

5. Isten egészen más, mint a világ körülöttünk

A világban mindenütt véges, határok közé szorított dolgokkal találkozunk:

Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált.

(József Attila: Eszmélet)

Mi emberek a tapasztalati világ vizsgálata során alakítjuk ki fogalmainkat, szemléletünk formáit. A pogányok az istenséget is a világból ellesett vonásokkal rajzolták meg. Az igaz Isten már az ószövetségben tisztázta, hogy *ő nem olyan*, mint a világ dolgai. „Átlépi” a mi fogalmaink, szemléleti formáink határait is. Idegen szóval ezt a tulajdonságot nevezzük *transzcendenciának* (latinul „transcendo” = átlépek).

a) A világban mindenütt helyhez kötött, határokkal körülírható dolgokkal találkozunk. A pogányok ilyesfélének gondolták az isteneket is, legfeljebb mozgékonyak képelték őket, vagy a magasságba helyezték lakóhelyüket. Az igaz Isten már az ószövetségben kijelentette magáról, hogy *ő mindenütt jelen van*. Jónás is hiába próbált elmenekülni előle (Jón 1,1–16; vö. Zsolt 138,7–12).

b) A világ dolgai sodródhatnak az időben: születnek, változnak, elmúlnak. A pogányok halhatatlannak gondolták ugyan az isteneket, de még sem mentesnek a változandóságtól. Az igaz Isten *örökkévaló és változatlan*. Sziklához hasonlítja az ószövetség. Ez a kép ihleti az újszövetségnek is néhány nagyon fontos mondatát (Mt 7,24; 16,18). Ez az örökkévaló Isten egyszerre öreg és fiatal: *ő az, „aki volt, aki van, és aki eljövendő”* (Jer 4,8).

c) A világban a dolgok és az erők sokfélesége ejti csodálatba a szemlélődő embert. A pogányok ennek megfelelően sok istenben hittek (politeizmus). Felosztották közöttük a világ kormányzásának területeit. Az ószövetség központi igazsága, hogy *egy az Isten* (monoteizmus). Ezt hangoztatja a Tízparancsolat is,⁶ és a hitvallás is: „Hiszek az egy Istenben.”

d) A pogány vallások szemlátomást nem ismerték fel világosan Isten transzcendenciáját. Azt azonban ki akarták fejteni, hogy Isten „nagyságrendileg” különbözik minden evilági dologtól. Éppen ezért *szentnek* mondták őt és mindent, ami vele közvetlen kapcsolatban van (a templomot, a papot, az ünnepet).

Az ószövetségben Isten maga is szentnek nyilatkoztatta ki önmagát (pl. Izajás 6), de a „szent” szónak új, teljesebb értelmet adott. Isten szentsége azt jelenti, hogy Isten jóindulatát nem keresztezi semmi (Ozeás 11,9).

⁶ Kiv 20,3; MTörv 5,7; vö. Iz 44,6.

6. Az élő Isten

1. A pogányok, mint láttuk, nem tudták egészen felismerni Isten transzcendenciáját. Nagyon is emberszabásúnak gondolták el az isteneket. Ezt az istenfogalmat elutasítva sok bölcselő (filozófus) eljutott arra a felismerésre, hogy a látható valóság mögött kell lennie valami transzcendens valóságnak. Csakhogy ezt élettelennek, személytelennek, megszólíthatatlannak gondolták (mint valami törvényt). Az ószövetség világosan tanítja, hogy Isten *élő Isten* (hiszen ő maga szólított meg minket, mi csak „visszategezzük”).

Sőt az ószövetségi ember úgy tudta, hogy minden élet egészen különös módon Istentől való, Istenre emlékeztet. Ezért a vér, a testi élet hordozója az ószövetség szokásai szerint Istent illeti (Ábel vére, véres áldozatok, a vérevés tilalma). Jahve élete azonban nem testi, hanem szellemi élet: ismerés, akarat, szeretet.

2. Isten életének belső gazdagsága az újszövetségben tárult föl.

a) *Ismerés*: Isten *mindentudó és bölcs*. Ismeri önmagát és az egész világot (mint alkotó az alkotását), a múltat, a jelent és a jövőt, sőt az ember titkos gondolatait is. „Előtte teremtmény láthatatlan nem marad, az ő szemében minden födetlen és nyílt. Neki tartozunk számadással” (Zsid 4,13).

b) *Akarat*: mégpedig *mindenható* akarat. „Pusztá szavával” (a szó akaratnyilvánítás) – teremt. Csodát is tehet, mert nem kötik meg a világ adottságai, hiszen maga alkotta őket. „Őnála semmi sem lehetetlen” (Lk 1,37).

c) Isten életének legjellemzőbb megnyilvánulásáról, a *szeretetről* szintén tanúskodik már az ószövetség. Egész nagysága szerint azonban abban mutatkozik meg Isten szeretete, hogy egyszülött Fiát küldte hozzánk, sőt halálra adta értünk: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát adta érte” (Jn 3,16). „Szeretet az Isten; aki szeretetben él, Istenben él, és Isten őbenne” (1Jn 4,16). Isten szeretetének legnagyobb bravúrja, hogy irgalmas, és még a bűnöshöz is lehajlik szeretetével (vö. Lk 15,11–32).

7. Isten Szentháromság

A) A Szentírás tanúsága

Az ószövetség még nem beszél arról, hogy az egy Istenben három személy van. Az újszövetségben azonban oly közel jött hozzánk az Isten, hogy tovább nem titkolhatta szentháromságos életét. De azért még Jézus is csak *fokozatosan* tárta föl a Szentháromság titkát, nehogy tanítványai a monoteizmus megtagadását lássák benne.

Jézus főként akkor nyilatkozott a Szentháromságról, amikor szinte kénytelen volt saját istenségét megvallani. Ezt többször, többféleképpen tette:

a) Úgy viselkedett, ahogy csak Isten viselkedhetik. Bűnöket bocsátott meg, parancsolt a természetnek, föltétlen engedelmisséget kívánt, az élet és halál uraként lépett az emberek elé, új erkölcsi törvényt adott stb. (pl. Mt 9,2–6; 5,21 sköv.).

b) Elfogatásakor eskü alatt vallotta magát *Istennel egyenlőnek* (pl. Mk 14,16–62).

c) Szent János evangéliuma arról is beszámol, hogy néhányszor kifejezetten *egynek mondta magát* az Atyával (Jn 14,9; 10,30).

d) A Szentlélekről főként az utolsó vacsorán beszélt Jézus: „Kérni fogom az Atyát, és ő más vigasztalót ad majd nektek (az első vigasztaló maga Jézus), az igazság Lelkét, aki mindörökké veletek marad” (Jn 14,16).

Mindhárom isteni Személy nevét a *keresztelési parancs* foglalja magában: „Tegyetek tanítványommá minden népet ... megkeresztelvén őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében!”(Mt 28,19).

B) Az Egyház tanítása és teológiai értelmező munkája

A Szentháromság titkát az Egyház ősidők óta hitünk legnagyobb titkaként tiszteli. *Hitvallásaink* mind ezt a titkot fejtegetik.

Korán jelentkezett az az igény, hogy *bölcséleti fogalmakkal* világosabban ki kellene fejteni ennek a titoknak tulajdonképpeni tartalmát. Mit jelent az, hogy Isten egy, és mégis három?

A magyarázatra irányuló igyekezet először *tévedésekre* vezetett. Voltak, akik annyira hangsúlyozták Isten egységét, hogy a személyek különbségét csak látszólagosnak gondolták (egy színész is játszhat három szerepben; egy félgömb-héj domború és homorú egyszerre).

Mások éppen ellenkezőleg, a három személy *különbségét* hangsúlyozták. Hogy Isten egységét mégis fenntarthassák, tagadni kezdték, hogy a Fiú meg a Szentlélek valóságos Isten. Áriasz szerint mindkettő csak teremtmény, a teremtetlen Atya legelső, legkiválóbb teremtményei, akiket az Atya maga mellé emelt, és isteni hatalmában részeltetett (későbbi, fél-ariánus szakkifejezéssel: az Atya és a Fiú homoiuziosz = hasonló lényegű: vö. Az ember tragédiája, VII. szín).

Mindkét tévedés olyan következtetésekre jutott, amelyek összeegyeztethetetlenek a Szentírás adataival és a hagyományos keresztény tanítással. Hosszú viták után a niceai zsinatnak sikerült pontos bölcséleti fogalmakba önteni a keresztény hitet (325-ben, ez volt az első „egyetemes zsinat”). A szentmisében vasárnap és ünnepnapokon lényegileg a niceai zsinat által szerkesztett hitvallást imádkozzuk ma is. Ennek nyomán fogalmazta meg az Egyház a Szentháromság titkának tartalmát úgy, hogy az egy Istenben *három személy* van, ezek egylényegűek, azonoslényegűek (homo-uziosz; csak véletlen az egy i-betűnyi különbség a homoi-uziosz-hoz képest! – Hasonlat: egy gyertya, amely három lánggal ég).

A Szentháromság *titok marad számunkra*, de nem idegen, ellenséges, hanem barátságos és beszédes titok. Ha Isten örök magányos volna, minket sem szerethetne igazán. De a Szentháromságnak lényege az odaadás, ezért adhatja nekünk is önmagát.

8. Kérdések és megoldások

1. Tud-e Isten akkora követ teremteni, amit azután maga sem bír fölemelni?
(Komolyabban: Nincs-e *önellentmondás* a „*mindenhatóság*” fogalmában?)

Felelet: Nem tud. Ez azonban nem csorbítja mindenhatóságát. Isten minden reális lehetőséget meg tud valósítani, ezért mindenható. A mindenható erővel dacoló kő azonban *nem reális lehetőség*, hanem az emberi elme képtelen ötlete – akárcsak az effélék: szögletes kör, halott élet stb. Ezek az ötletek kívül esnek a „minden” körén.

2. Ha Isten igazán szeret minket, és valóban mindenható, akkor hogyan tűrheti, hogy a világon *annyi rossz* legyen? Főként miért nézi el az ártatlanok szenvedését?

Felelet: Isten szabadnak teremtette az embert, és azt akarja, hogy szabadságunkat teljes felelősséggel, egyéni és közösségi következményeivel együtt viseljük. Mégsem hagyott egészen magunkra, és nem szolgáltatott ki saját tetteink következményeinek. „Ravasz művész” (Sík Sándor szava), aki még a rosszat is jóra tudja fordítani. A szenvedést, sőt a bűnt is felhasználja arra, hogy megmutassa gondviselő szeretetét. Egy portugál közmondás szerint „Isten egyenesen ír a görbe vonalakon is.”)

3. Ha Isten valóban annyira szeret minket, miért kíván tőlünk *nehéz dolgokat*? Miért köti feltételekhez az adományait; miért nem adja „olcsóbban” az örökkévaló boldogságot?

Felelet: Az igazi szeretet igényes. Ilyen az Isten szeretete is. Nem Istennek, hanem nekünk jó, ha „nehéz” parancsait teljesítjük. Ezek a parancsok nem önkényes kikötések, hanem a boldogsághoz vezető út útjelzői.

4. Ha Isten valóban *előre látja* sorsunk alakulását, akkor nem illúzió-e a szabadság, és nem fölösleges-e az egész életünk?

Felelet: Mi emberek csak azt láthatjuk előre, ami okaiban meg van határozva (például azt, hogy mikor lesz napfogyatkozás). Isten nem ilyen emberi előrelátással tudja „előre” azt, hogy mit hoz a jövő, és hogy mi magunk is mit fogunk cselekedni. Ő transzcendens, tehát „kívül van” az időn. Az ő előretudása ezért, emberi ésszel utolérhetetlen módon, a szabad cselekedetekre is vonatkozhatik. Hogy hogyan, azt nem érthetjük át, mert Isten transzcendenciája titok számunkra. Azt azonban tudjuk, hogy bár Istenhez egyformán közel van a múlt, a jelen és a jövő, a mi életünk nem válik egy előre megírt színdarab előadásává. Életünknek saját értelme van, és a saját beteljesedéséhez kell eljutnia.

Második rész. A Teremtő Atya

9. A világ teremtése

A) Az ószövetség népe Istenben először az Urat (Jahvét) tisztelte, „a szövetség Istenét”. Csak történetének kései szakaszában vetődött fel benne az a kérdés, hogy honnét a világ. Erre a problémára azonban – a környező pogány népekkel ellentétben – könnyen feleletet talált. Jahve *a világ Ura*. Bizonyára ő teremtette a világot.

1. Ezt az igazságot aztán a Biblia első mondata fogalmazta meg: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet” (Ter 1,1).

a) *Az eget és a földet*: vagyis mindent, ami csak létezik Istenen kívül. Az izraelitáknak nem volt „mindenség” jelentésű szavuk.

b) *Kezdetben*: vagyis akkor kezdődött az idő; „előtte” nem volt más, mint az időtlen Isten.

c) *Teremtette*: nem könnyű megmondani, mit érthetett ezen az igén (héberül: *bārā*) a Biblia írója (a magyar *teremt* ige a *teremni* szó műveltető származéka; a jelentése tehát körülbelül: „teremni készlet”). Mindenesetre alkotó tevékenységet jelent. Alanya a Bibliában mindig csak Isten, és soha sincs mellette eredethatározó [*vasból* önt; *agyagból* formál stb.). A teremtés tehát az alkotásnak egyedül Istenre jellemző módja, amellyel Isten nyersanyag és minta nélkül (= a „*semmiből*”, amint mondani szoktuk), pusztá akaratóval hoz létre valamit.

2. Mózes első könyvének szerzője aztán a világ teremtéséről szóló tanítását bővebben is kifejti egy költői elbeszélésben, a hatnapos teremtéstörténetben (Ter 1,3–31: *Hexaémeron*: hex = hat; hémera=nap). Ez az elbeszélés az akkori emberek világképéhez igazodik. Részleteiben nem felel meg az események valóságos történeti egymásutánjának. A világ nem olyan, amilyennek a Biblia írója és az akkori emberek elképzelték, tehát nem is lehetett így megteremteni. Egészében azonban mégis igaz a hatnapos teremtéstörténet, mert azt mondja el szemléletesen, hogy mindent Isten teremtett, még azokat a természeti valóságokat is, amelyeket a pogány népek vallásos tisztelettel vettek körül (égitestek, világterek stb.)

A Biblia írója azzal is valamilyen teológiai igazságot akart kifejezni, hogy elbeszélését *épp hatnapos* keretbe foglalta. Azt akarta ezáltal érzékeltetni, hogy Isten megfontoltan és eredményesen vitte végbe teremtő művét, mint az olyan ember, aki hat nap alatt pontosan megcsinálja, amit eltervezett, és a hetediken nyugodt lelkiismerettel pihenni tér. A hetedik nap nyugalmanak hangsúlyozása nyomatókat ad a szombat megszentelésére kialakult ószövetségi törvénynek.

B) Megjegyzések

1. Isten senkinek sem tartozott azzal, hogy teremtsen. Másnak nem is tartozhatott vele, de maga sem lett gazdagabb, boldogabb azzal, hogy teremtett. *Nem szorul rá* a világra. Szabadon, az adakozó szeretet nagylelkűségében teremtett.

2. Vannak, akik úgy gondolják, hogy Isten csak megteremtette a világot, és utána magára hagyta („A gép forog, az alkotó pihen” – írta Madách; ez a *deizmus* elgondolása). Jézus másképpen beszélt a teremtő Atya és a teremtett világ kapcsolatáról (pl. Mt 10,29–31). Ésszel is beláthatjuk, hogy nem lett volna elég megteremteni a világot, hiszen az rögtön megsemmisülne, ha Isten „hathatós szavával fenn nem tartaná” (Zsid 1,3).

3. Jézus arra is megtanított minket, hogy Isten atyai szeretettel *gondját viseli* teremtményeinek, és külön gondviseléssel vesz körül minket, embereket. Nem kell tehát aggódnunk sorsunk miatt. Meg kell tennünk azt, ami rajtunk áll, és azon túl bizalommal várhatjuk Isten segítségét (Mt 6,25–34).

Teremteni csak a mindenható Isten képes. Mi emberek csak a *meglévő*t tudjuk alakítani. Ezért a teremtés *titok* (misztérium) marad számunkra. Azt azonban ésszel is beláthatjuk, hogy a világ létezését épp a teremtés titkának elfogadásával magyarázhatjuk meg legegyszerűbben (a világ ugyanis változik, ami pedig változik, nem lehet magától; és ha mégis létezik, a létezése magyarázatra szorul; Isten léte nem szorul további magyarázatra, mert ő változatlan és magától van).

10. Az angyalok Isten teremtő tervében

1. A tapasztalati világban nem találkozunk angyalokkal. A kinyilatkoztatás történetében azonban sokszor – megjelentek Isten *követeiként* (a nevük is „küldött”-et jelent). Innen tudjuk, hogy egyáltalán léteznek.⁷

Az angyaloknak *nincs testiük*. A velük való találkozást azonban nem lehet másként elbeszélni, mint képekben, olyan szavakkal, amelyekkel két ember találkozását szoktuk elmondani.

A művészetnek, sőt a Szentírásnak angyalokkal kapcsolatos *képeiben* nehéz elválasztanunk a valóságot azoktól a kifejező eszközöktől, amelyeket csak szükségből, jobb híján használ a művész vagy a szent író (például szárnyas alaknak ábrázolják az angyalokat, hogy az anyagtól való függetlenségüket kifejezzék). Szent Lukács evangéliumának elbeszéléséből pontosan nem derül ki, mit élt át Mária az angyali üdvözlés alkalmával.⁸ Azt azonban biztosan tudjuk az angyalokról, hogy gondolkodó, a jó és a rossz erőterében szabad döntésre képes személyek. Nevük is erre vall.

2. A Szentírás azt is elmondja róluk, hogy van „történelmük”. Isten teremtette őket, szeretettel fordult hozzájuk, hódolatot és szeretetet várt tőlük. Egy csoportjuk azonban *fellázadt* Isten ellen (gőgből). Vezérüket bibliai szóval Sátánnak (Gonoszléleknek) nevezzük. Az Istenhez hű és a lázadó angyalok között „harc” támadt, és ez ma is folyik: értünk, emberekért⁹ (e harcnak „vezére” Szent Mihály; a neve jelmondattal: „Ki olyan, mint az Isten?”). Maguknak az angyaloknak sorsa már örökre eldőlt: a lázadók kárhozatra jutottak, a hűségesek az üdvösségre (Mt 25,41; 8,10).

A *Gonoszlélek* kísértésekkel próbál minket elszakítani Istentől. Magát Jézust is megkísértette. Akkor küzdhetünk meg vele, ha beöltözünk Isten fegyverzetébe. (Ef 6,10 sköv.) Az Istenhez hű angyalok segítenek bennünket a jóban (pl. az őrzőangyalunk). Nem minket szolgálnak, hanem Krisztust közöttünk. A Szentírásból arra következtethetünk, hogy az *őrzőangyalok* nemcsak egyenként viselnek gondot ránk, hanem az Egyházhhoz is van küldetésük.

⁷ Például Ter 22,11; Mt 1,20.

⁸ Lk 1,26.

⁹ Vö. Jud 9; Jel 12,7.

11. Az ember Isten teremtő tervében

1. Az ember teremtéséről már a *Hexaémeron* beszél. Eszerint Isten a kész világba vezette be az embert, a teremtésnek szinte koronájaként. „Saját képére és hasonlatosságára” teremtette (Ter 1,26). Ez nem jelenthet *testi hasonlatosságot*, hiszen Istennek nincs teste. Az ember gondolkodik, tud beszélni, szabadon dönt, uralkodik a világ dolgain, szeretetre és nagylelkűségre képes: ebben hasonlít Istenhez úgy, mint semmi más a látható világban:

A Hexaémeron után a „Paradicsom-történet” következik a Bibliában. Ez újra előadja az ember teremtését (Ter 2,4–25), de más világkép áll mögötte, mint a Hexaémeron mögött. Az a *tengeri népek* módjára rajzolja elénk a világot, ez a *sivatagi népek* szemléletéből indul ki. A „Paradicsom-történetet” ugyanúgy kell értelmeznünk, mint a Hexaémeront: részletei a kor világképéhez tapadnak, egész mondanivalója, teológiai tartalma azonban igazság.

2. A „Paradicsom-történet” is azt hangsúlyozza, hogy az embert *közvetlenebb kapcsolat* fűzi Istenhez, mint bármely más teremtményt: Isten maga lehelte az ember arcába az élet leheletét. Ez az elbeszélés külön kibontja az asszony teremtésének történetét – mégpedig feltűnően meseszerű módon. Költői leleménnyel azt a fontos teológiai igazságot jelenti ki, hogy az asszony *egyenrangú* társa a férfinak, és hogy Isten közösségi életre szánta az embert. A *családban* élő ember életét az egész személyiségét átfogó odaadás teszi különösen értékké.

A „Paradicsom-történet” arról is beszámol, hogy Isten nemcsak kiválóan teremtette az embert, hanem személyes barátságával is kitüntette. Atyai szeretettel fordult hozzá, gyermekévé fogadta.

Paradicsommá tette körülötte a világot is („paradicsom” perzsául: királyi kert); megóvta az embert a szenvedéstől meg a haláltól; különleges hatalommal és tudással ruházta fel.

12. Az anyag Isten teremtő tervében

1. Az anyag tapasztalásunk közvetlen tárgya. Akármerre fordulunk, mindenütt belé ütközünk. Vannak, akik azt állítják, hogy az anyag magától van, teremtetlen ősvalóság. A *materialisták* szerint nincs is más valóság, csak az anyag: Isten nincs, az ember pedig az anyag sajátos szervezettségű darabja. A *dualisták* viszont úgy gondolják, hogy az anyag is, Isten is öröktől fogva van: Isten alakítja az anyagot, küszködik vele; az meg tehetetlenségében ellenáll neki. E két erő „harca” bennünk emberekben csapna össze a leghevesebben.

A Szentírás világosan tanítja, hogy az anyag nem egyetlen és nem is magától létező valóság, hanem Isten teremtménye. Éppen ezért Isten *bölcsességét tükrözi* (tehát nem rossz), és szerepe van Isten teremtő tervének megvalósulásában.

Az is kiderül a Szentírásból, hogy az anyagvilág értünk, *emberekért* van (vö. Ter 1,28). Elsősorban biológiai életteret jelent számunkra. Beletartozunk, de jogunk van, hogy hasznunkra fordítsuk és alakítsuk. Van mondanivalója az értelmünk számára is. Uralkodni sem tudnánk rajta, ha nem tárnánk fel törvényeit.

Végül az anyagvilág tükör is: az emberi lélek mélységeit, sőt Isten arcát is tükrözi. (Berzsenyi: Fohászkodás).

13. Kérdések és megoldások

1. A fizika szerint a világban az anyag és az energia összmenyisége állandó. A dolgok csak átalakulnak; anyag nem vész el, és nem is keletkezik. Összefér-e ez az elv (az anyag- és energiamegmaradás elve) a teremtés hitével?

Felelet: Összefér. A fizika és a természettudományok törvényei tapasztalati törvények, a *meglévő* világban megfigyelt szabályszerűségek. Önmagukban semmit sem árulnak el abból, hogy keletkezett-e a világ, de azt sem lehet belőlük bizonyítani, hogy a világ nem keletkezett. Mióta a világ világ: érvényes benne ez vagy az a törvény, de ebből a világ eredetére vonatkozóan semmi sem következik. (Ha valaki egy futballmeccsre téved, rövid megfigyeléssel megállapíthatja a játékszabályokat, de oktalanság volna azt gondolnia, hogy a mérkőzés öröktől fogva így folyik.)

2. Ésszel belátható, hogy semmiből semmi sem lesz. Hogyan keletkezhetett volna mégis *semmiből* a világ?

Felelet: Hitünk nem azt tanítja, hogy a világ semmiből lett, hanem hogy a végtelen Isten teremtette. Az ő akaratán kívül *semmi más* nem kell ahhoz, hogy a világ legyen.

3. A természettudósok nagy többsége hirdeti ma a *fejlődés* eszméjét (evolucionizmus). Összefér-e ez a teremtés tanával?

Felelet: Összefér, hiszen semmi lehetetlen nincs abban, hogy Isten fejlődő világot teremtett. Főlegessé sem teszi a fejlődés-elmélet a teremtés hitét, mert legfőjebb csak azt magyarázza meg, hogy hogyan alakult ki a világ mai rendje, de azt nem, hogy miért van egyáltalán világ, és miért érvényesülnek benne törvények (épp a fejlődést irányító törvények is). A világban minden érthető, csak *épp ez* az érthetetlen benne (Einstein). A fejlődéselmélet legfeljebb azzal a világgal szemben ellenkezik, amelyikre a Biblia írója támaszkodott akkor, amikor a teremtésre vonatkozó mondanivalóját szemléletesen kifejtette. De magán a Biblián belül is eltérés van a Hexaémeron meg a „Paradicsom-történet” keretű szolgáló világkép között. Ebből is látszik, hogy ezek a világképek csak eszközök a szentíró kezében a hittani mondanivaló kifejtésére. Az eszköz, a keret elavulhat: de ugyanezt a mondanivalót az új szemléleti forma keretébe is be lehet illeszteni.

A hívő ember bátran elfogadhatja a természettudománynak azt a tanítását is, hogy az ember nem „égből pottyant” jövevény a világban, hanem az élővilág fejlődéséből született meg. A Biblia ma is érvényes tanítása azonban, hogy nem a fejlődés vak erői emelték az *állatvilág fölé*, hanem Isten teremtő hatalma.

4. Ha a világban Isten gondviselése érvényesül, *honnét a rossz?*

Felelet: Isten jónak alkotta a világot, a rossz a szabad teremtmények (angyalok, emberek) bűnének következménye. Isten nem akadályozta meg, hogy vétkezzünk, mert eléggé nagy ahhoz, hogy a rosszat is jóra fordítsa. (Lásd a 8. fejezet [2. kérdését!](#))

5. Ha a Hexaémeron és a „Paradicsom-történet” költői elbeszélésnek bizonyult, így kell-e értelmeznünk a Biblia összes többi fejezetét is?

Felelet: Nem föltétlenül. A Biblia *különböző műfajú* írások gyűjteménye. Mindegyik részletét a saját műfaji követelményei szerint kell értelmeznünk. Csak így érthetjük meg a sugalmazott író és a sugalmazó Istent.

Harmadik rész. A megváltó Fiú

14. Az ember bűne és büntetése

A) A Szentírásban

1. A „Paradicsom-történet” az első emberpár teremtése után Ádám és Éva bűnbeesését és bűnhődését is elbeszéli (Ter 3,1-24). Az ősbűn története (akárcsak a teremtésé) nem részleteiben, hanem egészében igaz: az embert, „Ádámot” *próbára tette* Isten, ő pedig a Sátán kísértésére *elbukott* a bizalom és az engedelmesség próbáján. Nem volt hajlandó Istenre bízni annak eldöntését, hogy mi a jó és mi a rossz, hanem maga akarta kezébe venni az emberiség sorsának intézését.

Az ősbűn története nem modern értelemben vett történeti beszámoló (nem szemtanútól ered, részleteiben sem követi pontosan az eseményeket). De nem is mítosz, mert nem egy újra meg újra ismétlődő emberi tapasztalást foglal össze, hanem egyetlen konkrét eseményt rögzít költői módon.

2. A Biblia azt is elbeszéli, hogy a bűn miatt megszakadt az a baráti *atya-fiúi kapcsolat*, amely korábban az Istenhez fűzte az emberiséget. Azóta mindnyájan az Istentől való idegenség állapotában születünk, mintha csak a saját bűnünkkel magunk játszottuk volna el isten szeretetét (ha valaki elkártyázza a családi vagyont, a gyerekei koldusnak születnek). Ezt az állapotot nevezzük *áteredő bűnnek* (nem személyes bűn, mert nem vagyunk érte felelősek).

De Ádám bűne miatt nemcsak az istengyermekséget veszítettük el, hanem a ráadást, a paradicsomi *kiváltságokat* is. Ádám bűne óta az ember nem él békében sem a világgal, sem önmagával. A világban szenvedés és halál leselkedik rá. Önmagában az elhomályosult értelem, a rosszra hajló akarat és a rendetlen, ösztönös vágyak fölött kell úrrá lennie. Harmonikus emberi egyéniség azóta nem alakítható ki komoly *önnevelés* (aszkézis) nélkül.

Az áteredő bűn teológiáját Szent Pál fejtette ki részletesen. Ő Ádám engedetlenységét Krisztus engedelmisségével állította szembe: „Amint egynek (Ádámnak) engedetlenége miatt bűnössé váltak sokan, úgy sokan megigazulnak (= igaz emberré válnak, Isten fiaivá lesznek) egynek – Krisztusnak – engedelmissége miatt” (Róm 5,19).

B) Az Egyház hagyományos tanításában és teológiai eszmélkedésében

1. Hogy az ősegyház mennyire komolyan vette az áteredő bünt, azt a *gyermekkeresztelés* gyakorlata mutatja. A keresztség arra való, hogy bűneinktől megtisztítson. A gyermeknek személyes bűne nem lehet még, ha tehát mégis tisztulnia kell, öröklött „bűn” szennye tapad rá.

Az áteredő bűn értelmezésével kapcsolatban a történelem folyamán két tévedés merült fel:

a) *Pelagiusé* az 5. században. Pelagius azt hirdette, hogy Ádám csupán rossz példát hagyott ránk. Csak rajtunk áll, hogy az ő példáját követjük-e, vagy Krisztusét. Megváltásra, isteni segítségre nincs is szükségünk ahhoz, hogy Isten rólunk alkotott elgondolását valóra váltsuk, és az örök életre eljussunk.

E tévedéssel szemben a hagyományos tanítást és a „kegyelem” szükségességét Szent Ágoston védelmezte meg („*doctor gratiae*”: a kegyelem tanítója).

b) A 16. században Luther teológiája épp Szent Ágoston műveire hivatkozva túlságosan is nagy jelentőséget tulajdonított az áteredő bűnnek. Szerinte Ádám vétke miatt nem csak az istenfiúságot és a paradicsomi kiváltságokat veszítettük el, hanem az Istenhez való hasonlóságunkat is. Az emberi természet gyökeréig *megromlott*, nem is lehet többé jóvá tenni (Isten sem teheti jóvá, ahogyan nem teheti szögletessé a kört).

Luther tévedését a trentói egyetemes zsinat utasította el (1545–1563).

2. Az emberi értelem kinyilatkoztatás nélkül, pusztán a maga erejéből nem ismerné föl az áteredő bűnt, de megdöbbenve észleli a nyomában járó *egyensúlyvesztést*. Amikor a Szentírásból megismerjük az áteredő bűnre vonatkozó tanítást, először nehezen nyugszunk bele abba a gondolatba, hogy Isten egyetlen ember vétke miatt az egész emberiséget sújthatja. Megnyugszunk azonban, amikor azt is megtudjuk, hogy a megváltásban viszont ugyanaz az Isten egyetlen embernek (Krisztusnak) áldozata árán mindnyájunknak üdvösséget készít.

A keresztény ember világképében fontos szerepe van az áteredő bűnről szóló tanításnak. Mi nem vagyunk pesszimisták: vagyis nem gondoljuk mindenestül rossznak az embereket. De optimisták sem vagyunk: vagyis abban sem hiszünk, hogy az emberiség életéből a társadalom fejlődése vagy a művelődés egyszer majd *teljesen kiküszöbölheti* a rosszat (ezt vallják a marxisták). Mi realisták igyekszünk lenni: vagyis hiszünk abban, hogy minden embernek és minden kornak nagyszerű lehetősége, de feladata is, hogy megvívja a maga *harcát* a bűn ellen.

15. A megváltás reménye az ószövetségben

1. Az ószövetségi ember *szabadító Istennek* ismerte meg Jahvét: minden bajból tőle remélt szabadulást. Isten szabadító szeretetét a választott nép először *saját történelmében* tapasztalta meg (szabadulás az egyiptomi, majd a babiloni fogságból). Később a próféták tudatosították benne, hogy minden rossz a bűn következménye. Isten viszont – megbocsátó irgalmában – *a bűntől is* szabadulást szerez számukra.

A „Paradicsom-történet” után *egyetemes méretűvé* tágította Izraelnek Isten szabadító hatalmáról vallott hitét: Isten nemcsak Izrael szabadítója, hanem az egész bűnös emberiségé is. Amint Izraelt próbára tette, megbüntette, de újra föl is emelte, úgy tette próbára, büntette meg az emberiséget is, és úgy fogja megváltani (prótoevangélium: ős-örömhír; Ter 3,15).

Az ószövetségi ember ilyenformán a *remény* világában élt. Tudta, hogy az emberi történelmet nem a bűn alakítja, hanem Isten üdvözítő terve (a történelem: üdvtörténet). Isten szabadító hatalma mind nagyobb arányokban bontakozik ki az idők folyamán: először Izrael, majd pedig az egész emberiség történeti útját világítja be. A választott nép ezért várva várta az „idők teljességét”, amikor Isten üdvözítő hatalma kiárad a *pogányokra* is.

A próféták sokféle képpel próbálták felidézni az üdvösség megvalósulásának eljövendő korszakát. Jeremiás például arról jövendölt, hogy Isten „új szövetségre” készül (Jer 31,31-34). Ez az irgalom szövetsége lesz, törvényét nem kőtáblákba, hanem szívünkbe vési az Isten (vö. Ez 36,25-27).

2. A próféták arról is jövendöltek, hogy ennek az eljövendő kornak megvalósítója egy *különleges férfi* lesz, akire Isten páratlan hatalmat és különleges adományokat ruház. Izajás próféta szerint úgy fogják hívni: Emmanuel – „Velünk az Isten” (Iz 7,14). Ő lesz az a *próféta*, akihez még Mózes sem fogható, ő lesz a *király* (Messiás), aki majd valóban Isten országát építi fel a földön, és a *főpap*, aki egyetemes, örök és tökéletes áldozattal szerez békét az ég és a föld között.

A legmegrendítőbb képet azonban egy fogság-kori névtelen próféta rajzolta az eljövendő Isten-emberéről. Ő a *fájdalmak embereként* állította az olvasói elé, aki azzal szerez szabadulást, hogy magára vállalja ártatlanul a többi ember vétkeit és az értük járó büntetést, (Iz 52,13–53,12: a Deutero-Izajástól való „*Ebed-Jahve éneke*”. – *Ebed-Jahve = Isten szolgája*).

16. Az ószövetség várákozásának beteljesedése Jézus Krisztusban

1. A próféták szeme, reménye a messze jövőbe tekintett. A Názáreti Jézus azzal az örömhírrrel („evangéliummal”) lépett az emberek elé, hogy már nem kell tovább várákozunk: „Az idő betelt. Elközelgett Isten országa. Térjete meg, és higgyete az üdvösség jóhírében!” (Mk 1,15); „Isten országa köztete van” (Lk 17,20).

Jézus szerényen, de nagyon határozottan maga lépett az emberek elé az ószövetség várákozásainak beteljesítőjeként. Szent Lukács evangéliumának beszámolója szerint már nyilvános működésének kezdetén magára vonatkoztatta a názáreti zsinagógában a Messiásról szóló jövendöléseket: „Ma beteljesedett az írás,” amit az imént hallottatok” (Lk 4,21; vö. Mt 11,2–6; 12,28; 13,16 stb.).

Ugyanakkor Jézus többször tiltotta is, hogy messiási hatalmát *híreszteljék* (Mk 1,44; 8,30 stb.). Ezt két dolog teszi érthetővé:

a) Egyrészt nem akarta vállalni a korabeli zsidóság *eltorzult* Messiás-képét. A megváltó-nevet csak akkor akarta elfogadni, amikor már tisztázta igazi jelentését – szenvedésével, halálával és feltámadásával.

b) Másrészt Jézus azt a képet is módosította, amelyet Isten üdvözítő tervéről a *próféták* jövendölései kialakítottak. A próféták ugyanis nem tettek különbséget közelebbi és távolabbi jövő között, a Messiás eljövetele, az idők teljessége náluk egybeesik a világ végével. Jézus távolabbra tolt a világvég eseményeit, az ő második eljövetele (paruziájának) idejére. A megváltás ajándékait már elhozta köznél, de ezek egy darabig rejtve munkálkodnak a történelemben, ahogyan Jézus is rangrejtve járt Galilea és Judea földjén. Legmélyebb megaláztatásának idején, a bírái előtt beszélt legvilágosabban második, dicsőséges eljöveteleéről; annak időpontját azonban nem árulta el.

2. Ha megpróbáljuk egyenként Jézusra alkalmazni mindazt, amit a próféták az Eljövendőről mondtak, arra a megállapításra jutunk, hogy Izrael várákása valóban benne *teljesedett be*.

a) A PRÓFÉTA: Környezete *mesternek* (rabbinak) szólította. Ő elfogadta ezt a megszólítást, viszont tanítványaitól azt kívánta, hogy maguknak ne igényeljék ezt a megtisztelő nevet (Mt 23,8–10). Környezete látta, hogy „úgy tanít, mint akinek hatalma van, nem úgy, mint az írástudók” (Mt 7,29). Sokan felismerték benne a prófétát (Mt 21,11), de még a prófétáknél is sokkal különb volt. Nem kellett külön meghívást kapnia Isten üzenetének hirdetésére, mint azoknak. Arra *született*, hogy Isten tanúja legyen az emberek között. Ezért nemcsak szavaival tanított, hanem tetteivel, életének eseményeivel is. A láthatatlan Isten benne nyilatkozott meg előttünk. Ezért mondhatja róla Szent János: „A Szó (tudniillik Istennek hozzánk intézett szava) testté lett, és köztünk ütötte fel a sátrát” (Jn 1,14).

b) A FŐPAP, A SZENVEDŐ ISTEN-SZOLGÁJA: Az emberiség ősidők óta szabadulni próbált a bűntől. A tisztulás útját a különféle vallások az áldozatokban keresték. Az ember maga helyett mást adott Istennek, aztán az Istenhez emelt áldozati tárggyal próbált azonosulni (vérrel való meghintéssel, áldozati lakomával stb.) Így jelezte, hogy ki akar emelkedni régi önmagából, újjá akar születni, hogy Isten előtt kedvessé legyen. Áldozatot a legtöbb

vallásban csak kiváltságos személy, pap mutatható be, templomban. Isten kész volt arra, hogy elfogadja az embereknek áldozatokban megnyilatkozó hódolatát, az áldozatok rendjét azonban szabályozta az ószövetségben.

Jézus úgy lépett a világba, mint *áldozat*: „Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit” (Jn 1,29; Jel 5,1–10). Maga is beszélt arról, hogy áldozattá akar válni értünk: „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és váltságul adja oda életét sokakért” (Mk 10,45). Ezekkel a szavakkal Jézus az Ebed-Jahve énekek jövendöléseit vonatkoztatta magára, és előre értelmezte szenvedését meg kereszthalálát. Mégis az utolsó vacsorán mondta ki legvilágosabban, hogy a megfeszíttetése áldozat. Ekkor, az újszövetség áldozati lakomájának, az oltáriszentségnek (eucharistiának) megalapítása közben, közelgő haláláról mint áldozati cselekményről beszélt (Lk 22,19–20): „Ez az én testem, amelyet értetek adok (ti. áldozatul)... a vérem, amely értetek omlik (ti. áldozatként)”. Krisztus áldozatának és papságának teológiáját legrészletesebben a *Zsidókhoz írt levél* fejti ki.

c) AZ ÚR: Itt vigyázott legjobban arra, hogy elkerülje a félreértéseket. A Messiás (= a „fölkent”, vagyis király) és a „Dávid fia” címet (amint tanultuk is) politikai tartalma miatt igyekezett távol tartani magától. Pilátus előtt azonban királynak vallotta magát.

Jézus története nem végződött a kereszthalállal, hanem folytatódott a *föltámadásban*. Ez teszi a róla szóló beszámolókat örömhírré, evangéliummá (1Kor 15). Jézus nem új földi életre támadt fel, hanem örök, mennyei életre, az őt megillető isteni dicsőségbe öltözött. Így igazolta őt az Atya; és miután a szolga engedelmisségét a halálig vállalta, így adta neki az Úr nevet (Fil 2,10–11). A Feltámadott már fenntartás nélkül kimondja az apostolok előtt: „Minden hatalom nekem adatott a mennyben és a földön” (Mt 28,18).

Egyébként a húsvéti eseményekről szóló evangéliumi beszámolók töredékesek, és csak a lényeges teológiai, üdvösség-történeti mondanivalójukat illetően megbízhatók. Az evangélistáknak olyasmiről kellett emberi szavakkal beszámolniuk, amihez hasonlót még soha senki nem tapasztalhatott.

17. Jézus, az istenember

1. Jézus környezete természetesnek vette, hogy a názáreti rabbi *ugyanúgy ember*, mint akármelyikünk. Voltak, akik ismerték gyermekkorától, és születésének rendkívüli körülményeiről mit se tudtak. Anyját, rokonait naponta láthatták. De ő maga is egészen embernek mutatkozott. Megéhezett, megszomjazott, elfáradt, és az élete utolsó napjaiban félt, szenvedett, meghalt, mint akármelyikünk. „Mindenben hasonlóvá lett hozzánk, kivéve a bűnt” (Zsid 4,15).

Jézus nem is nagyon hirdette, hogy ő több, mint egyszerű ember. Küldetését pontosan tisztázni akarta: de azt a kérdést, hogy ki is ő valójában, még legbizalmasabb tanítványai között sem igen feszegette.

Az eszmélkedő emberek előtt azonban mégiscsak világossá vált, hogy Jézus maga az *Isten*, hiszen úgy viselkedett, úgy beszélt magáról, ahogyan csak Isten viselkedhetik és beszélhet (lásd a Szentháromságról szóló fejezetben, [13. old.](#)). Ez a fölismerés húsvét után vált véglegessé.

Így aztán az apostolok egyszerre vallották Jézust Istennek is, meg embernek is. Szent Péter például egyetlen mondatban kimondta ezt a kettős bizonyosságot akkor, amikor ezekkel a szavakkal vonta a zsidókat felelősségre: „Az élet szerzőjét megöltétek” (ApCsel 3,15).

Az ősegyház ezt a hitet örökölte az apostoloktól. Még a pogány Plinius beszámolója is tanúsítja, hogy a keresztények Krisztust mint Istent énekekkel magasztalták (ez az első pogány történeti forrás, amely a keresztények vallási életét részletesebben ismerteti a második század legelején).

2. Az ókor *későbbi századaiban* merültek fel a keresztények között tévedések Jézus istenemberségét illetően. Ezek vagy bölcséleti tévedésből, vagy az ókori bölcséleti fogalmak ügyetlen alkalmazásából eredtek, és az Egyház – épp a Szentírásra meg az apostoli hagyományra hivatkozva – következetesen elutasította őket.

A *dokéták* (dokeo = látszom) azt hirdették, hogy Jézus teste és embersége csak látszólagos. Tévedésük mögött az elhibázott dualista anyagszemlélet húzódik meg: ha az anyag Isten ellensége, Isten nem testesülhet meg. Feltevésüket már Szent János evangéliuma hangsúlyozottan elutasítja (Jn 1,14): „Az Ige testté lett.” Szent Atanáziosz így érvel: Ha Jézus teste csak látszólagos test, akkor a megváltás is csak látszólagos.

A keresztény szírek racionalista módon igyekeztek mindenestől érthetővé tenni a názáreti ember-Jézus és a második isteni Személy kapcsolatát. Szerintük Mária fia meg az Atya örök Fia két külön személy, csak a szeretetben forrtak egygé, mint két jóbarát. Mária így nem is nevezhető Isten anyjának, „Isten-szülőnek” (teotokosz), csak Krisztus anyjának (krisztotokosz). Ezt a tévedést – az arisztoteleszi filozófia fogalmi megkülönböztetéseire hivatkozva – Nesztóriosz fogalmazta meg, de 431-ben az efezusi egyetemes zsinat elvetette.

Az efezusi zsinat tanítását az egyiptomi keresztények Platón eszméinek és az újplatonista bölcsületnek hatására az ellenkező végletbe hajtották. Szerintük az ember-Jézus annyira egygé lett az örök Igével, hogy nem is érdemes már embernek tekintenünk: embersége úgy *elenyészett* az isteni lét végtelenségében, mint a tengerben egy csöpp édesvíz. Ezt a tévedést (a monofizitizmust) 451-ben a chalkedóni egyetemes zsinat utasította el.

3. Az első öt század vitáinak eredményeként végül sikerült a Krisztusra vonatkozó hitet pontos, tudományos fogalmakkal kifejezni. Jézus valóságos Isten és valóságos ember; egy személy, aki *két* természetet birtokol vegyítetlenül, isteni és emberi természetet. Ez a *személyes egység* (unio hypozztatika). Fordítottja annak, amit a Szentháromságról állítottunk: ott egy lényeket (természetet) három személy birtokol. (Hasonlással kifejezve: ott egy gyertya három lánggal – itt két gyertya egy, közös lánggal ég.)

Az unio hypozztatika értelmünk számára éppúgy titok, misztérium, mint a Szentháromság, hiszen a világban nem látunk hozzá hasonlót. Érteni akkor sem értjük pontosan, ha fogalmaink hálójába befogtuk. A hívő gondolkodót ma is kísérti valami öntudatlan monofizitizmus. Annyira megszoktuk, hogy Jézust Istennek lássuk, hogy nem merjük komolyan venni az emberségét. A nem-hívők az ellenkező végletbe esnek: Jézus emberségét érdeklődve és sokszor nagy tisztelettel emlegetik, de nem merik őt Istennek elfogadni. *Egyszerre* kell és lehet mind a kettőt vallanunk: Jézus igazi ember és igazán Isten, azért lehet Megváltónk és az újszövetség szerzője. Ezért lehetséges az is, hogy Jézus Isten léteire egészen komolyan átélte az emberi halált – annak minden megalázó szorongásával együtt.

4. A személyes egység *sohasem szűnik meg*: A Fiúisten Mária méhében úgy vette magára az emberi természetet („megtestesülés”), hogy attól soha többé meg nem válik.

Megváltói művét Jézus épp azért vihette végbe, mert ő egy közülünk, de ugyanakkor egy az Atyával is. Az unio hypozztatika által embersége is isteni hatalomba és méltóságba öltözik. Ennek érvényesítéséről mondott le, amikor a szolga szerepét vállalta a halálig, és ezt kapta meg mégis a feltámadásban. Ezért *imádjuk* mi emberek (például az oltáriszentségben), és ezért megváltó-értékű az áldozata.

18. Mária, Isten anyja

1. Az evangéliumok keveset beszélnek Máriáról: a zsidók között az asszonyoknak nemigen volt közéleti szerepük. Azt azonban tudjuk az evangéliumból, hogy Isten *egyedülálló hivatást* szánt neki: Fiának anyjává rendelte. Az efezusi zsinat (Nesztóriosz tévedésével szemben) kijelentette, hogy *Mária Isten anyja*.

Istenek születéséről, istenanyákról a pogány mítoszok is beszélnek. Mária azonban az örök Istent fogadta méhébe, hogy emberre legyen, nem pedig valami új istenséget hozott világra.

2. Isten különféle *kegyelmi adományokkal* ékesítette föl Máriát, hogy méltóvá legyen nagyszerű hivatására:

a) Fogantatása óta *megóvta az áteredő bűntől*, és annak lelket torzító következményeitől. Ezért köszöntötte így Gábrriel angyal (Lk 1,28): „Üdvözlégy, kegyelemmel teljes!” Ezt a tényt nevezzük „szepőlötlen fogantatásnak” (immaculata conceptio, ünnepe dec. 8.).

b) Mária *szűz* volt Jézus születése előtt, szűz maradt Jézus születésekor és utána is. Ezért kérdezte csodálkozva az angyaltól: „Hogy lehetséges ez (hogy tudniillik fiam születik), hiszen férfival nem volt dolgom?” Erre a kérdésre az angyal Isten csodatevő hatalmának említésével válaszolt (Lk 1,35–37).

Abban, hogy Mária szűzen fiút szült, Istennek nem volt olyanféle szerepe, mint a mítoszok isteneinek a félistenek születésében. Mária méhében isteni akarat indította el Jézus emberi életét. – A Szentírás említi ugyan „Jézus testvéreit” (pl. Lk 8,19), de a „testvér” szónak akkoriban tágabb értelme volt, mint a mi nyelvünkben: unokatestvért és mindenfajta távolabbi rokont is jelentett.

c) Mária nemcsak az áteredő bűntől volt mentes, hanem a *személyes bűnöktől* is. Nemcsak a rosszat kerülte el, hanem egész szívvel tette a jót. „Az Úr szolgáló leánya” volt (Lk 1,38); *állt* a keresztnél is (Jn 19,25). Így minden más embernél jobban kivette a részét Jézus megváltó művéből, minden kegyelemben újjászülető embernek édesanyja lett: a „második Éva” (Eva-Ave).

d) Máriát Jézus *megdicsőítette*. Elsősorban azzal, hogy test szerint maga mellé vette az örök üdvösségbe. Ezt ünnepeljük Nagyboldogasszony napján (aug. 15. – assumption). De előttünk is megdicsőíti Máriát – azzal, hogy közbenjárására sok jót tesz velünk, olykor csodákat is (pl. Lourdes-ban). Ezzel magának Máriának jövődölése válik valóra: „Ezentúl boldognak hirdet engem minden nemzedék” (Lk 1,48).

Negyedik rész. A megszentelő Lélek

„A Szó testté lett, és közöttünk sátorozott” (Jn 1,14). A láthatatlan Istent *Jézus Krisztus* ismertette meg velünk. Ő vitte végbe Isten nagyszerű művét, a mi megváltásunkat is. Ő „az út, az igazság és az élet” (Jn 14,5). „Űl az Atyának jobbján; de újra eljön dicsőségben, ítélni élőket és holtakat”. Addig sem hagyott magunkra minket: nekünk adta a *Szentlelket*, és e Lélek által munkálkodik köztünk. A megváltó Jézus legnagyobb ajándékáról, a Szentlélekről főként Szent Lukács és Szent János könyvei szólnak. Ezekből meg Szent Pál leveleiből tudjuk, hogy a Szentlélek egyrészt *az Egyház közösségében* tevékenykedik köztünk, másrészt az egyes ember életét, belső világát is alakítja a *kegyelem* révén.

Az Egyházzal és a kegyelemmel kell tehát még tanulnunk; aztán a szentségekről, mert az Egyház élete ezek köré épül, és a kegyelemnek is ezek a forrásai. Végül a Szentlélek működésének beteljesedéséről, a végső dolgokról tárgyalunk.

Isten Szentlelke az Egyházban

19. Az Egyház alapítása és küldetése

1. Isten megváltó műve világméretű: az egész emberiséget átöleli. Mégis egy kisebb *közösség* által valósul meg, amelyet Isten kiválaszt, és különleges küldetéssel ruház fel.

Kiválasztás az ószövetségben is volt. Akkor *egy népet* választott ki Isten üdvözítő tervének szolgálatára. Ezt a választott népet, Izraelt – akárcsak a föld többi nemzetét – a közös nyelv, a közös történelmi sors, a közös haza, a közös származás emléke tartotta össze az Istenhez tartozás tudatán túl. Először Jézus is Izraelhez fordult, hiszen belőle származott, tanítványait is belőle választotta. Izrael azonban elutasította őt (Mt 21,33 sköv.). Ezért az újszövetséget Isten „más nép” kezébe adta. Jézus Simon Péternek mondta, hogy kősziklavá teszi, és rá építi majd az „ő Egyházát” (Mt 16,18–19).

2. Az ekklezia (egyház) szó a görög köznyelvben mindenféle gyülekezetet jelent. Az ószövetség görög fordításában (az ún. „Hetvenes” fordításban) azonban Isten ekkleziája: Izrael. Jézus is hasonló értelemben használta az ekklezia szót, illetőleg annak arám megfelelőjét. Előbb idézett mondata azt jelenti tehát, hogy *új választott népet* alapít, azt építi Péterre és a 12 apostolra (mint a régi Izrael Jákob 12 fiára épült). Ennek a közösségnek ígérte meg Jézus, hogy a „pokol kapui” nem vesznek erőt rajta (Mt 16,18). Ennek adta ajándékkul a Szentlelket.

Az újszövetség választott népe sokban *különbözik* a földi nemzetektől, még Izraeltől is. Tagjait nem vérségi, földi kötelékek kapcsolják egymáshoz, hanem Isten meghívása és saját szabad elhatározásuk. Ez a közösség minden ember előtt nyitva áll. (Ezt fejezi ki a pünkösdi csoda, a bábéli nyelvzavarodás ellenképe.)

3. Jézus küldetést adott ennek az Egyháznak; valójában mindent rábízott, ami saját megváltó művének *folytatásához* és beteljesedéséhez tartozik. „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket” (Jn 20,21).

A Máté-evangélium ünnepélyes befejezése (28,18–20) részletezi ezt a megbízatást. Három tényezőre bontja, ahogyan Krisztus küldetése is prófétai, papi és uralkodói: „Tegyetek tanítványommá minden nemzetet – megkeresztelve őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében – és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek!

20. Az Egyház közösségi szervezete

1. Az Egyház küldetésének megvalósításában minden keresztény embernek tevékeny szerep jut: az Egyház mi vagyunk. De a közös küldetés betöltésében nem egyforma szerep jut mindenkinek. Maga Jézus tett különbséget Egyházában *vezetők és vezetettek* között, Péternek és utódainak pedig *főpásztori* megbízást adott (Jn 21,15–17). Azt azonban meghagyta, hogy a vezetők a rájuk bízott hatalommal Isten szándéka szerint éljenek; ne úrnak, hanem szolgának tudják magukat (Mk 10,43–45; vö. a lábmosás az utolsó vacsorán! Jn 13,4–7).

Történelmi okok magyarázzák, hogy az Egyház életében ez a krisztusi gondolat el-elhomályosodott, hiszen az Egyház nem a tökéletesek gyülekezete, hanem bűnös és gyarló embereket foglal magában, „egyszerre szent, és ugyanakkor folytonos reformra szorul”. A középkorban a papság (klérus) műveltsége és társadalmi szerepe miatt kiváltságos csoporttá vált, és el is távolodott a hívek közösségétől (laikusoktól). Ez ellen emeltek szót a hitújítók. Csakhogy túlzásba estek, mert azt is kétségbe vonták, hogy Jézus szándéka szerint különbséget kell tenni az Egyházban vezetők és vezetettek között. A hitújítókkal szemben a trentói egyetemes zsinat (1545–1563) fogalmazta meg pontosan az Egyház *hierarchikus* és *monarchikus* jellegét (hierarchia: szent rangsor, a vezetők és vezetettek különbsége; monarchia: egy fő alá rendelt közösség). A II. vatikáni egyetemes zsinat (1962–1965) viszont a papság szolgálat-jellegét hangsúlyozta, és a *klerikalizmus veszélyei ellen* emelt szót (klerikalizmus: a klérus eltávolodása a néptől, a klérus kiváltságainak túlhangsúlyozása).

2. Az Egyház intézményes szervezettsége „kereszt” is. Ezt a keresztet azonban Jézus szándéka szerint viselnie kell annak, aki az ő tanítványa akar lenni. Jézus a közös hit, a közös áldozati és szentségi rend meg a közös engedelmesség kötelékével kapcsolt minket egymáshoz és önmagához. Aki ezekből valamit nem vállal (*eretnkség*: válogatás a hittartalomban; *szakadárság* = *szkizma*: az engedelmesség megtagadása), az letért az üdvösség rendes útjáról. A történelem azt mutatja, hogy az ilyen katasztrófák rendszerint nemcsak egy-egy tévedő egyén lelkiismeretét terhelik, hanem az egész Egyház életére ránehezedő tökéletlenségek következményei. Ezért fontos, hogy komoly testvéri felelősségtudattal figyeljük a nem-katolikus keresztények életének értékes vonásait is. Az Egyház egységéhez akkor jutunk el, ha Krisztushoz minél közelebb kerülünk.

Manapság minden keresztény közösségben erősödik az *ökumenizmus*: az összetartozás tudata és az egység megvalósításáért folytatott munkálkodás. („Ökumenikus imádság” hete: jan. 18–25-ig.)

21. Az Egyház tulajdonságai

Hogy az Egyház jól betölthesse hivatását, Jézus különféle tulajdonságokkal ruházta fel:

a) Az Egyház *egy*: ha kisebb-nagyobb csoportok leszakadnak is róla, az idők végéig összetartja a közös fegyelem, a közös hit, és a közös oltár. Ez az egy Egyház egyedül üdvözítő közösség. Nem jelenti ez azt, hogy minden tagja üdvösségre jut. Azt sem, hogy kívülről senki sem üdvözülhet. De akárki üdvözül, *általa* jut az üdvösségre.

b) Az Egyház *szent*: nem mintha minden tagja szent volna. De megalkuvás nélkül hirdeti az életszentség eszményét. Kegyelemeszközei mindenki számára lehetővé teszik az előrehaladást az életszentség útján. Tagjai között mindig is vannak olyanok, akik hősiességgel éltek Krisztus akaratát.

c) Az Egyház *egyetemes* (katolikus): vagyis az egész krisztusi küldetést vállalja, és éppen ezért minden emberhez fordul.

d) Az Egyház *apostoli*: tanítása és vezetőinek megbízatása az apostolokra és rajtuk keresztül Jézusra vezethető vissza.

e) Az Egyház tanításában és hitében *tévedhetetlen*: „Az igazság oszlopa és biztos alapja” (1Tim 3,15). Krisztusról eredő hitét tévedhetetlenül fogalmazzák meg az egyetemes zsinatok, vagy esetleg a pápa, ha „ex cathedra” dönt.

Isten lelke a megváltott emberben

22. A megszentelő kegyelem (*gratia sanctificans*)

1. Maga az Egyház nem laza, merőben külső kötelékekkel összefogott közösség. Szent Pál *Krisztus testének* mondja, amelynek mi vagyunk a tagjai (pl. Róm 12,5; 1Kor 12,27; Kol 1,18).

Szent János evangéliumában arról olvasunk, hogy Jézus minden megváltott emberrel bensőséges, személyes közösségre lép. Ő a *szőlőtő*, mi pedig a szőlővesszők. „Benne kell maradnunk” ha termést akarunk hozni (Jn 15,5).

A *kegyelem* szó a hétköznapi nyelvben *ajándékot* jelentett, amit érdemünk nélkül, szeretetből kapunk. A teológia szaknyelvében megszentelő kegyelemnek azt az *életközösséget* nevezzük, amellyel Jézus magához kapcsol bennünket. Ez *megtisztít a bűntől*, Isten fogadott fiává tesz, lehetőséget ad arra, hogy Isten fiaihoz illő módon éljünk, és így örök üdvösségre jussunk. A mi életünk halálba hanyatló élet; Jézusé az örökkévalóságra nyílik.

2. A megszentelő kegyelemben élő ember *kiváltságai*:

a) Isten *temploma* lesz, Isten benne lakik, és általa szenteli meg a világot (Jn 14,23; 1Kor 6; 2Kor 6). Ezért kenték meg keresztelésünk alkalmával fejünket krizmával, mint templomszenteléskor a templom falait.

b) *A megszentelő kegyelemmel együtt* megkapjuk a természetfölötti erények csíráit és a Szentlélek ajándékait. Ezek teszik lehetővé, hogy Isten fiaihoz illő módon éljünk (erények: tevékenységre tesznek alkalmassá), és megértsük Atyánk szándékait (a Lélek ajándékai). A teremtő és kegyelem-osztó Isten ugyanis minden embernek *sajátos hivatást* szán, és mindenkit *egyéniséggé* akar formálni. Erre valók a Szentlélek különleges kegyelmi ajándékai, a „karizmák”. Szent Pál sokszor ír róluk, legrészletesebben az 1Kor-ban (főként a 12. fejezetben).

c) *Érdemeket* szerezhetünk az örök életre. A kegyelem ajándék; a boldog örök élet azonban megszoigált jutalom.

A megszentelő kegyelmet illetően tévedett Luther. Ő úgy gondolta, hogy Isten igazában *nem törli el* bűneinket, és nem alakít új emberré. A kegyelem szerinte csak annyit jelent, hogy Isten – Fiára való tekintettel – úgy bánik velünk, mintha nem vétkeztünk volna (amnesztia). Luther tévedését a trentói egyetemes zsinat utasította el.

Arra azonban jó felfigyelni, hogy a kegyelem, ha újjáteremtett is minket, a bűnös hajlamokat meg a bűn nyomában járó belső egyensúlyvesztést nem távolította el tőlünk egy csapásra. Ezért jelent a keresztény élet *küzdelmet* „a régi és az új ember között” (Ef 4,22; 1Kor 3,9). Krisztus „követése” ezért jelent számunkra komoly önévelési programot.

23. A segítő kegyelem (*gratia actualis*)

A keresztény élet tevékeny élet. Senki sem üdvözülni pusztán azért, mert „nem vesztette el” a megszentelő kegyelmet (Mt 25,14 sköv.; 25,31 sköv.). A szőlővesszőnek gyümölcsöt kell teremnie.

Jézus nemcsak parancsot adott erre, hanem belső indításokat is ad kinek-kinek, hogy a jó úton előrehaladjon. „Nélkülem semmit sem tehettek” – mondja (Jn 15,5). Tudniillik semmi olyasmit, ami az örök élet útján előbbre visz.

A segítő kegyelem nem maradandó állapot, mint a megszentelő kegyelem, hanem *alkalmi indítás* a jóra. Isten nem úgy segít, ahogyan mi segítünk egymáson, hanem úgy, hogy saját képességeinket „belülről” megmozgatja, mint a testi életben a doppingszerek. Értelmünket megvilágosítja, akaratunkat a jóra lendíti, érzelmeinket ráhangolja Isten szándékaira.

Mindez bizalomra indít: „Mindent megtehetek abban, aki megerősít engem” (Fil 4,13). De ugyanakkor szerénységre is: „Mid van, amit nem *kaptál*? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel, mintha nem *kaptad* volna?” (1Kor 4,7).

A segítő kegyelem jellegét és jelentőségét illetően tévedett Pelagius. Szerinte Isten nem belső indításokkal, hanem csak külső támogatással segít bennünket az üdvösség útján (evangélium, társak stb.). Segítségére nincs is föltétlen szükségünk, enélkül is üdvözülhetünk. Pelagius tévedését Szent Ágoston cáfolta meg (*doctor gratiae* = a kegyelem tanítója).

Luther és Pelagius kegyelemtani tévedései az áteredő bűnről alkotott téves elképzeléseikből erednek.

24. A kegyelem és az emberi szabadság

1. A teológia történetében vissza-visszatérő kérdés a kegyelem és az emberi szabadság-felelősség kapcsolata. Luther úgy gondolta, hogy a bűn következtében szabad akaratunk *semmivé* lett: azóta vagy a Sátán rabjai vagyunk, vagy Istené. A ránk csapódó természetfölötti erők magukkal ragadnak, mint folyó a benne úszó fadarabot.

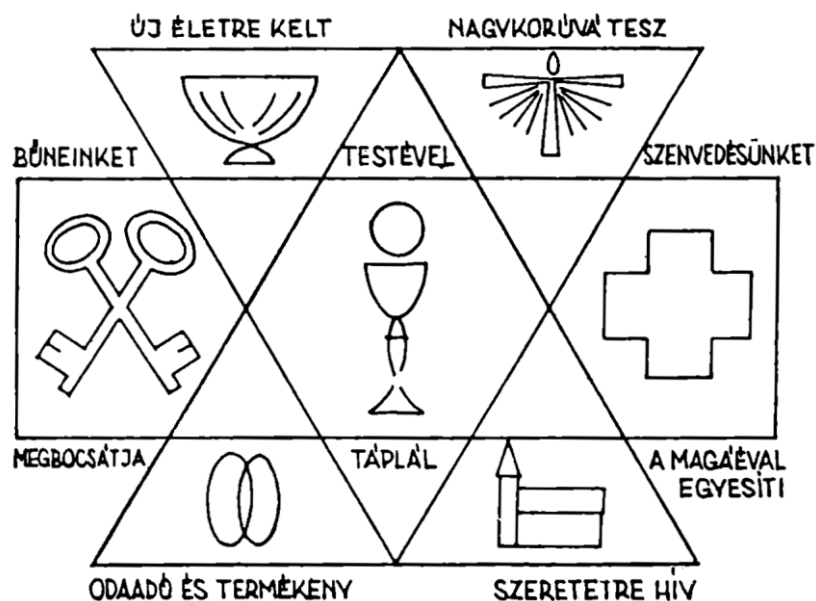
Kálvin ebből a lutheri elképzelésből kiindulva feleletet keresett arra a kérdésre, miért mutatja Jézus *kettős-esélyűnek* (üdvösségre vagy kárhozatra indulónak) az emberi életet. Arra a gondolatra jutott, hogy bizonyára azért, mert Isten nem mindenkinek ad kegyelmet. Némelyeket üdvösségre rendelt, azokat kegyelmének sodrába fogja, és el is juttatja az üdvösségre. Másokat kárhozatra szánt, azokat magukra hagyja, és így óhatatlanul a bűn és a Gonoszlélek zsákmányai lesznek.

2. A trentói egyetemes zsinat Kálvin tanításával szemben hangsúlyozta Isten üdvözítő szándékának egyetemességét. Főként Szent Pál szavára hivatkozott: „Üdvözítő Istenünk... azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság ismeretére” (1Tim 2,4). Biztosra vehetjük tehát, hogy ad mindenkinek az üdvösség elnyeréséhez *elegendő* kegyelmet.

Csakhow az ember a kegyelemmel szemben is szabad marad. Ha él vele, egyre többet kap belőle, és üdvözl; ha nem, akkor eljätssza üdvösségét.

A kegyelem és az emberi szabadakarat egymásba kapcsolódása nagy titok. A gyakorlat számára Kempis Tamás tanácsa irányadó: „Úgy iparkodj, mintha minden a te akaratodon múlnék; úgy imádkozz, mintha minden Isten kegyelmén fordulna!”

Isten lelke a szentségekben

25. Az élet kenyere

1. A kenyér, „a föld termése és az emberi munka gyümölcse” azon túl, hogy testi táplálékunk, kifejezi közösségi összetartozásunkat is, foghatóvá teszi az emberek gondoskodó és áldozatos szeretetét. Jézus arra tanított, hogy Istentől kérjük „mindennapi kenyерünket”. Ő maga pedig osztozott éhségünkben, és szívesen fogadta a terített asztalhoz szóló meghívást. Fontos tanításait épp „fehér asztal mellett” mondta el. Maga is megvendégelte azokat, akik annyira vágyódtak Isten üzenetének meghallására, hogy testi éhségükről is megfélekedtek. Mindennap együtt étkezett az apostolokkal. Végül – elfogatásának előestéjén, az utolsó vacsorán – családfőként megtörte a kenyeret, szétosztotta az apostolok között, közben pedig ezt mondta: „Vegyétek, ... ez az én testem ...” A vacsora végén pedig áldást mondott a borral telt kehely fölött, és ezzel nyújtotta övéinek: „Ez az én vérem kelyhe ...” Ezt a szinoptikus evangéliumokból¹⁰ és Szent Pál elbeszéléséből¹¹ tudjuk.

Jézus szavára semmi látható változás nem történt a kenyérral meg a borral. Megtapasztalható tulajdonságaik („színeik”) a régiek maradtak. *Lényegük* azonban átváltozott Jézus testévé és vérévé (átlényegülés: transzszubstanciatio).

2. Hogy Jézus szava valóban *igazi átváltozást* eredményezett, és nemcsak jelképes értelmű, azt a János-evangélium 6. fejezetéből és Szent Pál mondataiból láthatjuk világosan (Jn 6,55): „Az én testem valóban étel, és az én vérem valóban ital.” És: „Aki méltatlanul eszi ezt a kenyeret, vagy issza az Úr kehelyét, Krisztus teste és vére ellen vét” (1Kor 11,27).

¹⁰ Mt 26,26–28; Mk 14,22–24; Lk 22,19–20.

¹¹ 1Kor 11,23–25.

Jézus megbízást adott az Egyháznak az utolsó vacsora eseményeinek folytonos megújítására: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”¹² Az Egyház tagjait azóta is a „kenyértörés közössége” kapcsolja össze Krisztussal és Krisztusban egymással. A pap szavára a kenyér és a bor (búzakenyér és szőlőbor) az oltáron ma is Jézus testévé és vérévé változik. Látható „színei alatt” a *feltámadott Jézus* jelenik meg. Mindkét szín alatt egészen, de mégis „mintegy megölve” (azért két szín alatt). Így az oltáriszentség nemcsak az utolsó vacsorát, hanem Jézus kereszthalálát és föltámadását is jelenvalóvá teszi számunkra, és áldozatként bemutatjuk a mennyei Atyának.

„Szent csere” valósul meg benne; kenyeret és bort „adunk” Istennek, ő pedig Fiát adja nekünk, hogy ételünk és italunk legyen, és így egészen szorosán egyesülhessünk vele. Ez az egyesülés a kegyelmi közösség legnagyobb eseménye. Ehhez fűzte Jézus a föltámadásra vonatkozó ígétét: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van, és én föltámasztom az utolsó napon” (Jn 6,54).

¹² Lk 22,19; 1Kor 11,25.

26. A többi szentség

1. Az ember jelekkel (szimbólumokkal) idézi föl a múltat, nyitja meg lelkének mélységeit; ilyen jel a jegygyűrű, a zászló stb. A szentségek is *jelek*. Jézus alapította őket, hogy fölidézzék előttünk megváltó áldozatát, és eljuttassák hozzánk kegyelmeit.

A szentségi jel – mint minden más jel – két elemből áll. Van egy „anyagi” mozzanata: valamilyen cselekvés, de ez önmagában többértelmű (pl. vízzel való leöntés). Van egy „formai” mozzanata: ez többnyire *szó*, ez teszi egyértelművé.

A szentségek azonban különböznek is az emberi jelektől: sokkal *hatékonyabbak* náluk. Nemcsak emlékeztetnek a múltra, hanem jelenvalóvá is teszik. Nemcsak jelzik Isten szeretetét, hanem közlik is velünk életalakító kegyelmét, és magukban hordozzák az örök élet ígérését is. De nem úgy „hatnak”, mint a gyógyszerek: tudtunk és közreműködésünk nélkül. *Kegyelmet* közvetítenek, de az akkor lesz a miénk, ha együttműködünk velük. Ezért szükséges fölvételükhöz a hit, a megfontolt *szándék*, többnyire az *előkészület* is. Jézus épp azért kötötte látható jelekhez a kegyelmeit, hogy figyelmünket fölhívja, képességeinket mozgósítsa.

2. A szentségek vagy megadják a *megszentelő kegyelmet* azoknak, akiknek hiányzik („holtak szentségei”: a keresztség és a bűnbánat szentsége), vagy növelik azokban, akik már a kegyelem állapotában vannak („élők szentségei”: a többi mind). Minden szentség ad természetének megfelelő *segítő kegyelmeket* is (szentségi kegyelem). A megszentelő kegyelem elvész, ha az ember súlyosan vétkezik. Ámde néhány szentség *elveszítethetetlen kapcsolatot* hoz létre Isten és a fölvevő ember között, amely állandóan megmarad, sőt újabb kegyelmek kiapadhatatlan forrása. Ezek az úgynevezett „jegyadó” szentségek: a keresztség, a bérmálás és az egyházirend.

A szentségeket Jézus az Egyházra bízta. Kiszolgáltatójuk az Egyház megbízásából, Jézus nevében és Jézus hatalmával jár el.

1. A keresztség

A *keresztség* szentségi jele: a megkeresztelendőt vízben megmerítik, vagy vízzel leöntik, közben néven szólítják, és azt mondják: „N., én megkeresztellek téged az Atya, és a Fiú, és a Szentlélek nevében.”

A mai ember szimbólum-érzéke ebből a *megtisztulás* gondolatát olvassa ki. Nem is helytelenül, mert a keresztség valóban megtisztít minden bűntől (az áteredő bűntől és az esetleg korábban elkövetett személyes bűnöktől), sőt eltörli az értük járó büntetést is. A régiek azonban a vízben való megmerítkezést *a halál és a föltámadás* jelképeként látták. Ezért írja Szent Pál: „A keresztségben eltemetkeztünk vele (Krisztussal) együtt a halálba, hogy amint Krisztus ... föltámadt a halálból, úgy mi is új életre keljünk” (Róm 6,4; erre céloz a szentmisében a halottakért mondott imádság). Valóban, a keresztség nemcsak „megtisztít” a bűntől, hanem megadja a megszentelő kegyelmet is, és eltörölhetetlen jeggyel a látható Egyház tagjává tesz. Üdvözülni a meg nem keresztelt ember is üdvözülhet – *vágy-keresztséggel*. A megkeresztelt ember azonban hivatást kap arra, hogy ismerje Isten üdvözítő szándékát, és annak tudatos munkatársa legyen.

A keresztség *kiszolgáltatója* a plébános vagy papi megbízottja, esetleg szerpap (diakónus) is. Szükség esetén, például halálvesztélyben akárki keresztelhet.

Fölveheti minden még meg nem keresztelt ember, ha hittel és bűnbánattal fölkészült rá. Ősi gyakorlat a gyermek-keresztelés. Akkor vált általánossá, amikor a kereszténység Európában társadalmi közmeggyőződésévé vált. A gyermek személyes hittel, döntéssel nem készülhet föl a keresztségre; hitben való neveléséért szülei, keresztszülei vállalnak kezességet.

2. Bértálás

A *bértálás* szentségi jele kézrátétel a homlokon, krizmával való megkenés kíséretében. (A krizma szentolaj, amelyben illatos balzsam van.) A szentség kiszolgáltatója közben azt mondja: „Vedd a Szentlélek ajándékának jelét!”

Az ószövetségben prófétákra, királyokra, Isten különös kiválasztottjaira szállt le *Isten Lelke*. Jézus minden benne hívőnek megígérte a Szentlelket (Jn 7,38–39). A Lélek ajándékában a bértáláskor részesülünk, mint pünkösdkor az apostolok (ApCsel 2,1–33; 8,14 sköv.). Ez a szentség növeli bennünk a megszentelő kegyelmet, megerősít a keresztény nagykorúságra, segítő kegyelmet ad a hitvalló életre, és eltörölhetetlen jeggyel tesz az Egyház nagykorú tagjává. A kiskorú ember „fogyasztóként” él egy közösségben; nem hivatott arra, hogy a közösséget idegenek előtt képviselje, mert még nem egészen öntudatosan élnek benne a közösség törvényei, hagyományai. A nagykorú ember „produktív”, termelő tagja a közösségnek. Bizonyos önállóság jellemzi a közösségen belül is. Idegenben is képviselni tudja a közösséget. Mindezt azért, mert szívében élnek a közösség kincsei.

A bértálás *kiszolgáltatója* a püspök vagy egy külön fölhatalmazással rendelkező pap.

Fölveheti bármely megkeresztelt ember, aki a kegyelem állapotában van, és a bértálásra kellőképpen fölkészült. Az ókeresztény egyház egyszerre szolgáltatta ki a keresztséget és a bértálást. Amikor a gyermek-keresztelés általánossá vált, a nyugati kereszténység elválasztotta egymástól ennek a két szentségnek a kiszolgáltatását. Ma is a felnőttkor küszöbén szokta megbértálni a jelentkezőket. A keleti keresztények viszont nem akarták meglazítani e két szentség kapcsolatát, és a gyermek-kereszteléssel együtt áttértek a gyermekek bértálására is.

3. A bűnbocsánat szentsége

A kinyilatkoztatás ősi „örömhíre”, hogy Isten – szeretetében – kész a bűneinknek megbocsátására. Ezt főként a *próféták* hirdették az ószövetségben; feledhetetlen például a Jónás könyvében előadott történet. *Jézus* aztán egészen különleges nyomatékkal hangsúlyozta a bűnbocsánatot (vö. pl. Mt 18,23–35). Szent Pál szavai: „Ahol eláradt a bűn, ott túlaradt a kegyelem” (Róm 5,20). Jézus megígérte, és föltámadása után meg is adta az Egyháznak a bűnök megbocsátásának hatalmát (Mt 16,19; 18,18; Jn 20,22–23). Ezzel él az Egyház akkor is, amikor keresztel. De a megkeresztelt ember sem került még ki a bűn vonzásából. Jézus arra biztat, hogy naponként imádkozzuk: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek; és ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól!” (Mt 6,12–13). Az Egyház kegyelmi közösségében kezdettől fogva élt az a meggyőződés, hogy az eucharisztia lakomájához senki sem járulhat bűnös állapotban (1Kor

11,26–30). Aki keresztény létére súlyosan vétkezett, annak egy „második keresztségben” meg kell tisztulnia, mielőtt Jézus asztalához lép. Ez a „második keresztség” a bűnbocsánat szentsége.

Az Egyház bűnbocsánati gyakorlata az idők folyamán változásokon ment át. A bűnbocsánat szentségének *érzékelhető eleme* a megtérőnek a szentséget kiszolgáltató pappal való találkozása, beszélgetése. A szentségi jelek általában nem arra valók, hogy elrejtsek a kegyelmet, hanem inkább arra, hogy közelebb segítsenek a kegyelem tapasztalati megragadásához. A bűnbocsánat kegyelmét sem a bűnbánó megalazása végett kötötte a gyónáshoz Jézus, illetve a Jézus örökségével gazdálkodó Egyház. Ellenkezőleg, inkább azért, hogy a bűnbánó önismeretét világosabbá, bánatát őszintébbé, jó elhatározását igazabbá tegye, és hogy hihetőbbé váljék számára az örömhír, hogy a „mindenható és irgalmas Isten” tud és akar segíteni rajta.

a) A bűnbánó a *lelkiismeretének megvizsgálásával* készül a gyónásra. Ennek gondosnak, komolynak kell lennie; de baj volna, ha aggályoskodásba veszne. A lelkiismeret-vizsgálat sem pusztán a bűnbánó tette: már itt megjelenik a kegyelem. Ezért is szoktuk előtte a Szentlélek világosságát kérni.

b) A bűnök becsületes föltárását a *bánat fölindítása* követi. Szent Péter könnyekre fakadt, amikor ráeszmélt arra, hogy háromszor megtagadta Jézust. A bánat azonban, lényege szerint, akarati állásfoglalás. A könny, az érzelmi megindultság nem szükségszerűen tartozik hozzá. Indítéka szerint beszélhetünk természetes vagy természetfölötti bánatról. Az előbbiben evilági szempontok vezetnek, a másik Istenre nyílik. A bűnbocsánat kegyelméhez csak ez az utóbbi vezet el. Ez lehet tökéletes (ha Isten iránti szeretetből fakad), vagy kevésbé tökéletes (ha félelemből ered). E két utóbbi közt gyakorlatilag nemigen lehet különbséget tenni. A bűnbánónak törekednie kell arra, hogy bánata minél tökéletesebb legyen. A bánat a szentség vétele közben is mélyülhet és tisztulhat (mint az evangéliumban a tékozló fiú bánata, Lk 15,11–21). A tökéletes bánat gyónás nélkül is elvezet Isten irgalmáig. Egyébként a bűnbánatra még inkább áll az, amit már a lelkiismeret-vizsgálatról megállapítottunk: kegyelem dolga maga is.

c) A bánatot követi az elkövetett bűnök töredelmes *megvallása*, vagyis a gyónás. A halálos bűnököt illetően itt teljességre kell törekednünk. Fontos, hogy ez a bűnvallomás őszinte legyen. A gyóntató pap esetleges kérdései is arra valók, hogy a bűnvallomást teljesebbé és őszintébbé tegyék (hiszen emberi dolog, hogy vétkeinkkel nem merünk szembenézni, és még bűnvallomásunkat is szívesen öltöztetjük általános vagy szépítő szavakba). Szükség esetén azonban a bűnvallomás egészen általános is maradhat, például olyan betegségben, amely megnehezíti a beszédet, vagy egy süllyedő hajón, ahol nincs idő többre. – A gyóntatót a gyónással kapcsolatban tapintat és *titoktartás* kötelezi.

d) A bűnbánathoz természetesen hozzátartozik a jövőre vonatkozó jó elhatározás a bűnök és a közeli bűnalkalmak elkerülésére. Enélkül nem is lehet szó hiteles bűnbánatról. De az elkövetett bűnök *jóvátételére* is késznek kell lennie a bűnbánónak. Ez némelykor határozott kártérítési kötelezettséget jelent, például az ellopott holmit vissza kell adni, a rágalmat helyesbíteni kell; máskor csak általánosabb elhatározást kíván. Ezt fejezi ki az, hogy a gyónó valamilyen *elégtételt* vállal és végez el, amely kapcsolódik Jézus elégtételt adó áldozatához. Ezt az elégtételt a gyónó és a gyóntató közös egyetértésben határozzák meg.

A gyóntató pap – aki maga is esendő, Isten kegyelmére szoruló ember – Jézus küldetésében és az Egyház közösségének képviselőjében lép a megtérő mellé. Tanítói, orvosi, bírói és papi szolgálatot tölt be. Érvényes rá az evangéliumi szó: „Boldogok a békésszerzők” (Mt 5,9).

Mindez a szentség látható eleme. Fontos, de nem a legfontosabb. Ezért próbálunk újabban leszokni arról, hogy magát a szentséget gyónásnak, bűnbánat szentségének nevezzük. Hiszen a gyónás is, a bánat is emberi tett, a szentség lényege pedig az, amit *Isten művel* benne: a megbocsátás és a kegyelemben való újjászületés. Ez a szentség eltörli a bűnt (még azt is, amit akaratlanul kifelejtettünk a gyónásból). Eltörli a súlyos bűnökért járó örök büntetést is. Visszaadja vagy növeli a megszentelő kegyelmet, és segítő kegyelmet ad a bűn ellen folytatott küzdelemhez. Ezért érdemes olyankor is gyónnunk, ha nincs rá föltétlenül szükségünk, mert nem követtünk el halálos bűnt.

Értékes keresztény szokás rendszeresen gyónni; és nagyon hasznos, ha állandó lelkiatyát választunk, hogy lehetőleg mindig nála végezzük gyónásainkat.

Legújában ismét kedveltté váltak az Egyházban a *közös bűnbánati liturgiák*. Ezek segítik az egyén önvizsgálatát, bánatindítását, jó elhatározásait. De azon túl kifejezik azt is, hogy a bűn és a megtérés nem magánügy. Bűneink sajátos szövevényt alkotnak: a bűn a közösségnek is árt, és a kegyelemben való újjászületésünk a közösség gyarapodása.

A bűnbocsánat szentségében való részesedés után is maradhat még ideigtartó büntetés-adósságunk. Ennek törlesztésére való a *bűcsú*, amit a megholtakért is följánlhatunk. Aki bűcsút akar nyerni, annak megszentelő kegyelem állapotában kell lennie, és el kell végeznie az Egyház által előírt imádságokat vagy egyéb jócselekedeteket. Ezeknek rendjét VI. Pál pápa 1967-ben szabályozta; a régibb előírások érvényüket veszítették.

Bűcsúnyeréskor Isten elengedi Krisztus és a szentek *érdemeire tekintve* azt, amit a szigorú igazságosság szerint magunknak kellett volna jóvátennünk.

4. A betegek kenete

Az evangéliumból kitűnik, hogy Jézus nagy szeretettel fordul a betegekhez, és sokat meggyógyított közülük. A „Tizenkettő” küldéséhez is hozzátartozott, hogy sok ördögöt kiűztek, olajjal megkentek sok beteget, és azok meggyógyultak” (Mk 6,13). Szent Jakab levelének híres mondata az apostoli egyház gyakorlatát őrizte meg számunkra: „Beteg valaki köztetek? Hívassa el az egyház véneit! Imádkozzanak és kenjék meg olajjal az Úr nevében! A hitből fakadó imádság gyógyulást szerez a szenvedőnek, az Úr megeleveníti; és ha bűnös, bocsánatot nyer” (5,14–15). Itt már együtt látjuk a betegek kenetének *szentségi jelét*: anyagát, a (szentelt) olajjal való megkenést, és formáját, a közben elmondott imádságot.

Ami mindezek *hatását* illeti, valószínű, hogy kezdetben főként a testi baj enyhülését várták a beteg körül végzett szent cselekménytől. A Jakab-levél idézett mondatának felsorolása azonban már olyan hatást is említ, amely világosan kegyelmi jellegű: a bűnbocsánatot. Később ez került a figyelem középpontjába, és végül már abban látták a szentség hivatását, hogy a súlyos beteget fölkészítse a halálra („utolsó kenet”). A II. vatikáni egyetemes zsinat óta visszatértünk az ősi értelmezéshez. A szentség kegyelmi hatását ma abban látjuk, hogy Jézus a maga üdvösségszerző

szenvedéséhez kapcsolja a beteg testi-lelki szenvedését és megpróbáltatásait. Ha jónak látja, gyógyulást, testi megkönnyebbülést is szerez a betegnek; de mindenképpen érdemszerzővé teszi szenvedését, és lelki erőt ad neki ahhoz, hogy Isten kezéből el tudja fogadni azt, aminek értelmét emberi ésszel nem látjuk: a gyöngeséget, a kiszolgáltatottságot, esetleg a halált is.

Ennek megfelelően a betegek szentségében *részesülhet* minden megkeresztelt ember, ha súlyosan beteg vagy olyan öreg, hogy az már a betegséggel egyértékű. A szentséghez járuló állapotának nem kell közvetlenül halálos kockázatot jelentenie. – A betegnek, ha megteheti, a szent kenet fölvétele előtt meg kell gyónnia. Ha erre képtelen, legalább meg kell bánnia bűneit.

5. A házasság

Mióta ember az ember, tudja, hogy a férfi és a nő, a szülő és a gyermek kapcsolata fontos erkölcsi ügy, amely intézményes rendezésre szorul. A házasság és a család intézményét az ószövetségi törvény is szabályozta. *Jézus* készen talált maga körül egy ősi szokásrendet, mégis jelentősen módosította azt, amit az emberiség hagyománya és az ószövetség kialakított.

Elsősorban azzal, hogy *lehetetlennek mondta a válást*: „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassa!” (Mk 10,9) Érdekes volt az érvelése is. A Paradicsom-történetre utalt: Isten ősi, *teremtői szándékára* hivatkozott. A válást tehát nem azért tiltotta, hogy visszanyesse az ember nemi vágyait, hanem azért, mert a férfi és a nő egyetlen, egész életét átfogó odaadásra termett. *Jézus* azzal, hogy ennek törvényét megfogalmazta, nemcsak új erkölcsi szabályt hozott, hanem egészen átértelmezte a házasságot.

Szent Pál apostol a férj és a feleség kapcsolatát Krisztus és az Egyház kapcsolatára utaló jelnek, azt megjelenítő szent titoknak mondja (Ef 5,32). A házastársak teljes, holtig tartó kölcsönös odaadással adják egymásnak (és együtt a gyermekeiknek) önmagukat. Ez az odaadás a hívő ember életében az evangéliumi törvényt váltja valóra: „Aki szereti életét, az elveszíti; de aki nem ragaszkodik hozzá ezen a világon, az megnyeri az örök életre” (Jn 12,25).

A házasság szentsége nemcsak megkötésekor ad kegyelmi segítséget a házastársaknak ahhoz, hogy amit vállaltak, jó szívvel megvalósítsák. Egész szövetségüket is *kegyelmi jellegűvé* teszi. A házasságban élők megszentelődnek azáltal, amit egymásért és gyermekeikért tesznek. Áldozataik és örömeik Krisztushoz kapcsolódnak; hűségük Isten hűségének jelévé válik a világban. Így jelenik meg a házasságban is a nagypéntek meg a húsvét titka.

A házasság szentségét a felek *egymásnak* szolgáltatják ki, amikor megfontoltan és szabadon kinyilvánítják, hogy szeretetben és tiszteletben holtig együtt akarnak élni, és elfogadják a gyermekeket, akikkel Isten megajándékozta őket. Ezt a fontos nyilatkozatot az Egyház *formai feltételekhez* köthette. Úgy intézkedett, hogy a házasságot a helyi plébános vagy papi megbízottja és két másik tanú előtt kössék. Törvényeivel azt is szabályozta, hogy ki kivel nem köthet házasságot (házassági akadály például a rokonság).

Mint minden szentség, a házasság is „a hit szentsége”, de mégsem lehetetlen, hogy megfelelő *felmentések* birtokában, egy hívő ember egy nem-hívővel házasságot kössön. Az Egyház ilyenkor a legmesszebbmenően tiszteli a nem-hívő *világnézeti meggyőződését*. Nem kívánja sem annak megtagadására bírni, sem azzal ellenkező

szerepbe becsalogatni. Megkívánja azonban, hogy a nem-hívő ugyanúgy gondolkodjék magáról a házasságról, mint az Egyház és mint a hívő fél. Azonfelül meg kell ígérnie, hogy hívő házastársát nem fogja háborgatni hite gyakorlásában. A hívő félnek viszont arra kell ígéretet tennie, hogy gyermekeiket igyekszik keresztény katolikusként nevelni. – Körülbelül ugyanez a helyzet akkor is, ha egy katolikus ember nem-katolikussal lép házasságra. Indokolt esetben még a kötelező forma alól is fölmentést ad az Egyház: szentségi házasságnak ismeri el az olyan kötést is, amelyet a jegyesek nem templomban és nem pap előtt kötnek.

6. Az egyházi rend

Amikor az Egyházzal volt szó, tanultuk, hogy Jézus az ő népében különbséget tett vezetők és vezetettek között. A *keresztény papság* nem egészen olyan, mint a pogány vallásokban vagy az ószövetségben megfigyelhető papi szolgálat. Az újszövetség egész választott népe „papi nemzet” (1Pt 2,9). A kereszttség meg a bérmálás minden „laikust” is részesít az egyetemes papság kegyelmében és küldetésében (laikus: „Isten népéhez tartozó” – laosz: nép). Mégis akár Isten igéjének hirdetésében, akár a szentségek kiszolgáltatásában különleges „hatalmat” kapnak azok, akiket Isten az ő papi népében vezetőnek szemel ki. Ez a sajátos hatalom és pásztori felelősség az Egyház gyakorlatában főként abban fejeződik ki, hogy a fölszentelt pap mutatja be a szentmisét (természetesen a jelenlévő hívek tevékeny közreműködésével), és ő a bűnbocsánat szentségének meg a betegek kenetének kiszolgáltatója is. A papság (klérus) vezető szolgálata a püspök személyében válik teljessé, ő az apostolok utóda és az Egyház időben-térben megvalósuló egységének látható kapcsa.

Az „egyházi rendnek” az áldozópapságnál is alacsonyabb foka a *szerpapság* (diákonátus). Hosszú időn át csak a papsághoz vezető lépcsőfok volt, de most – az ókeresztény egyház gyakorlatának megfelelően – újra önálló életforma is lett. Tartalmát próbálkozások között alakítja ki az Egyház, a jelen és a közeli jövő szükségletei szerint.

Az Egyházban betöltendő „vezető szolgálatra” teljes odaadással, egész életre szólóan vállalkozik az, aki hivatást érez rá, és akit egyházi előljárói a papi életre alkalmasnak ítélnék. A teljes odaadás kifejezője a papi nőtlenség, amely – Jézus példájára – több mint egy évezred óta általános és sok évszázada kötelező a nyugati kereszténységben. Állandó szerpappá azonban Nyugaton is felszentelnek házas embereket.

A papi szolgálat kegyelmi föladat: ezért szentség az „egyházi rend”, vagyis a püspökké, az áldozópappá és a szerpappá szentelés. *Jele* az áldó kézföltétel és a szentelés közben mondott imádságos áldás. *Hatása*, hogy a fölszentelt ember *segítő kegyelmeket* kap a hivatásának gyakorlásához szükséges hatalom mellé, és hogy az Egyház szolgálatára szánt élete kegyelmi jellé válik mások és önmaga számára is. Ez a szentség továbbá a „jegyadó” szentségek közé tartozik: *eltörölhetetlen jelet* nyom a fölvevőbe, Isten hűségének zálogaként. Ezért írhatta Szent Pál Timóteusnak: „Éleszd föl magadban Isten kegyelmét, amely kézföltételem folytán benned él!” (2Tim 1,6)

Az egyházi rend szentségének *kiszolgáltatója* a püspök. *Fölvevője* az megkeresztelt férfi, aki kellőképp fölkészült a papi szolgálatra, és vállalja a vele járó köteleességeket. Az Újszövetség tanúsága szerint az apostoli egyház csak férfiakat szánt ilyenféle „vezető szolgálatra”. A Katolikus Egyház azóta is csak férfiakat szentel pappá.

Újabbán komolyan felvetődött a kérdés, hogy igazán Isten akarata-e, és valóban a férfi és a nő személyiségének lényegéből fakad-e ez a megkülönböztetés. Voltak, akik

úgy gondolták, hogy csupán korhoz kötött szabály volt, amelynek érvényessége ma már fölülvizsgálatra szorul. Az Egyház gondos vizsgálat után 1976-ban úgy döntött, hogy továbbra is ragaszkodnia kell a Jézusig visszanyúló hagyományhoz, mert az nem a múltó történelmi viszonyokból következett, hanem a férfi és a nő természetének maradandó különbségéből. Ez természetesen nem „rangkülönbség”, hanem inkább a „szerepek” különbözősége.

Isten lelke a „végső dolgokban”

27. A halál és az örök élet

1. A *köztapasztalat* szerint minden ember élete a halálba tart. Nem tudjuk, hogy mikor és hol halunk meg, de számot vetünk azzal, hogy halandók vagyunk. Ha magunk nem akarjuk, a halál nem ér készületlenül. Életünknek sajátos méltóságot ad az a tudat, hogy bármelyik percünk utolsó lehet, és hogy életidőnk visszafordíthatatlanul halad a végső lezárás felé.

Jézus azzal, hogy föltámadt – „elsősülötként a holtak közül” (Jel 1,5; vö. Róm 8,29) – egyszer s mindenkorra tisztázta, hogy Isten nem pusztulásra teremtette az embert, hanem örök életre hívta meg. A pogány vallási és bölcséleti hagyományban is közkeletű volt az a gondolat, hogy van valami az emberben, amin nincs hatalma a halálnak (a lélek halhatatlanságának eszméje). A kinyilatkoztatás többet mond ennél. Természetünk szerint az elmúlás volna osztályrészünk, de Isten szeretetből magához emel, és *saját örök életében* részesít. Ha „Isten fiai vagyunk, ... akkor örökösei is: Istennek örökösei, Krisztusnak (az egyszülött Fiúnak) örökös-társai” (Róm 8,16–17).

Az otthon, amelybe hazavárnak, a szilárd alapokra épült város, amelynek máris polgárai vagyunk: maga Isten. Üdvösségünk örök és boldog részesedés lesz a Szentháromság életében.

2. Jézus korában a zsidók szívesen álmodoztak arról, hogy a világtörténelem lezárásakor Isten majd megítéli az embereket: megjutalmazza a jókat, és megbünteti a bűneikben megátalkodottakat. Jézus jóváhagyta ezt a reményt, de fönséges egyszerűséggel igyekezett megtisztítani minden kisszerű, földies vonástól. Arról beszélt, hogy *ő maga jön majd el újra „az Atya jobbán, az ég felhőiben”* (paruzia; vö. Mt 24,30; 26,64). Akkor minden embert föltámaszt, és számadásra szólít. A Máté-evangéliumban megrendítő képet rajzol erről a végítéletről (25,31 sköv.). Komolyan beszél arról is, hogy az ítélet két-esélyű: üdvösség vagy kárhozat. Az üdvösséget pedig úgy állítja elénk, mint valami új, földi képekkel nem jellemezhető életet (Mt 22,30). Szent Pál is fejtegeti, hogy a megígért örökkévalóság nem a földi életnek határtalanba nyúló meghosszabbítása lesz. Testünket „romlásra vetik el – romolhatatlannak támad föl; dicstelenül vetik el – dicsőségben támad föl; erőtlenségben vetik el – erőben támad föl; érzéki testet vetnek el – szellemi test támad föl” (1Kor 15,42–44).

Jézus – nagypénteki és húsvéti tettével – valójában legyőzte a halált, és „fölszabadította azokat, akiket a haláltól való félelem egész életükre rabszolgává tett” (Zsid 2,14). Ezzel azonban a halál nem vesztett komolyságából. Valami véget ér vele: az érdemszerzés és a megtérés ideje lezárul. Jézus figyelmeztet: „Addig kell végbevinnem annak tetteit, aki küldött, amíg nappal van. Eljön az éjszaka, és akkor senki sem munkálkodhatik” (Jn 9,4).

3. Hogy az egyén halála és Krisztus dicsőséges eljövetele között mi történik az emberrel, arról keveset beszél a Biblia. Az bizonyos, hogy örök sorsa felől senki sem marad bizonytalanságban. Az eldől a halált közvetlenül követő *külön-ítéleten* (2Kor 5,6–10). Akik méltók rá, ekkor nyomban az üdvösség örömebe jutnak (közülük néhányat ünnepélyesen szentté avat az Egyház, hogy élete példáját a hívek közössége elé állítsa, és hogy közbenjáró imádságát is kérje). Akik Isten szeretetét elutasítva haltak meg, nyomban az örök kárhozatra kerülnek (vö. Lk 16,23–31). Aki méltó ugyan az üdvösségre, de még bocsánatos bűnök,

ideigtartó büntetés-adósság vagy bűnös vonzalmak terhelik, az a *tisztulás állapotába* jut. Érdemes értük imádkoznunk, hogy tisztulásuk ideje megrövidüljön (2Mak 12,45). Nagyon valószínű egyébként, hogy a másvilágon „másképp járnak az órák”, mint itt a földön. Az is könnyen lehetséges, hogy a halál és a végítélet közt lepergő időt a halottak egészen másképpen érzélik, mint a földön élők.

A Szentírás arról is beszél, hogy a végítélet után Isten „új eget és új földet” fog teremteni (2Pt 3,13). Hogy ez csak költői kép-e, vagy szó szerint kell értenünk, aligha dönthető el. Egy azonban világos: az emberi történelem lezáródása a *Mindenség* szempontjából sem lesz közömbös vagy mellékes esemény. Isten fiainak dicsősége kiragyog majd az egész teremtett világra (Róm 8,20–23). Akkor majd Isten lesz „minden mindenben” (1Kor 15,28).

Függelék: A szentírási könyvek rövidítései

Az ószövetség könyvei

Ter	– Teremtés könyve (Mózes 1. könyve)
Kiv	– Kivonulás könyve (Mózes 2. könyve)
Lev	– Leviták könyve (Mózes 3. könyve)
Szám	– Számok könyve (Mózes 4. könyve)
MTörv	– Második Törvénykönyv (Mózes 5. könyve)
Józs	– József könyve
Bír	– Bírák könyve
Rut	– Rut könyve
1Sám	– Sámuel 1. könyve
2Sám	– Sámuel 2. könyve
1Kir	– Királyok 1. könyve
2Kir	– Királyok 2. könyve
1Krón	– Krónikák 1. könyve
2Krón	– Krónikák 2. könyve
Ezd	– Ezdrás könyve
Neh	– Nehemiás könyve
Tób	– Tóbiás könyve
Jud	– Judit könyve
Esz	– Eszter könyve
1Mak	– Makkabeusok 1. könyve
2Mak	– Makkabeusok 2. könyve
Jób	– Jób könyve
Zsolt	– Zsoltárok könyve
Péld	– Példabeszédek könyve
Préd	– Prédikátor könyve
Én	– Énekek éneke
Bölcs	– Bölcsesség könyve
Sir	– Sirák fia könyve
Iz	– Izajás próféta könyve
Jer	– Jeremiás próféta könyve
Siral	– Siralmak könyve
Bár	– Báruk könyve
Ez	– Ezekiel próféta könyve
Dán	– Dániel próféta könyve
Oz	– Ozeás próféta könyve
Jo	– Joel próféta könyve
Ám	– Ámosz próféta könyve
Jón	– Jónás próféta könyve
Mik	– Mikeás próféta könyve
Náh	– Náhum próféta könyve
Hab	– Habakuk próféta könyve
Szof	– Szofoniás próféta könyve
Ag	– Aggeus próféta könyve
Zak	– Zakariás próféta könyve
Mal	– Malakiás próféta könyve

Az újszövetség könyvei

Mt	– Máté evangéliuma
Mk	– Márk evangéliuma
Lk	– Lukács evangéliuma
Jn	– János evangéliuma
ApCsel	– Apostolok Cselekedetei
Róm	– Rómaiaknak írt levél
1Kor	– Korintusiaknak írt 1. levél
2Kor	– Korintusiaknak írt 2. levél
Gal	– Galatáknak írt levél
Ef	– Efezusiaknak írt levél
Fil	– Filippieknek írt levél
Kol	– Kolosszeieknek írt levél
1Tesz	– Tesszalonikaiaknak írt 1. levél
2Tesz	– Tesszalonikaiaknak írt 2. levél
1Tim	– Timóteusnak írt 1. levél
2Tim	– Timóteusnak írt 2. levél
Tit	– Titusznak írt levél
Filem	– Filemonnak írt levél
Zsid	– Zsidókhöz írt levél
Jak	– Szent Jakab levele
1Pt	– Szent Péter 1. levele
2Pt	– Szent Péter 2. levele
1Jn	– Szent János 1. levele
2Jn	– Szent János 2. levele
3Jn	– Szent János 3. levele
Jud	– Szent Júdás levele
Jel	– Jelenések könyve